

Eski Mısır Devleti'nin Doğuşunun Nişanesi: Narmer Paleti ve Anlattıkları

Cemal Yılmaz*

Araştırma Makalesi

*Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi,
İzmir Bakırçay Üniversitesi,
İzmir/TÜRKİYE
cemal.yilmaz@bakircay.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3475-054X

Geliş: 19 Ağustos 2024
Kabul: 4 Aralık 2024
Yayın: 10 May 2025

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce
iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Narmer Paleti Orta Mısır'da yer alan Nekhen'de gün yüzüne çıkarılmıştır. Paletin üzerinde bir kral ve onun ülkesinin birliğini sağlamak için gerçekleştirdiği bir mücadele anlatılmıştır. Bilim insanları palet üzerinde tasviri bulunan bu kralın adını "Nar-mer" olarak okumuşlar ve buna bağlı olarak da esere "Narmer Paleti" adını vermişlerdir. Narmer, Eski Mısır'ı bir çatı altında toplayan kurucu lider olarak karşımıza çıkmaktadır. MÖ 3. yüzyılda yaşayan rahip Manetho'nun Mısır'ın ilk firavunu olarak bildirdiği Menes'in Narmer ile aynı kişi olduğu da ifade edilmektedir. Palet bakıldığında üzerinde pek çok tasvir ve buna bağlı olarak da çeşitli anlatımların yer aldığı görülmektedir. Düşmanlarını bozguna uğratan güçlü bir kral ön planda yer almaktadır. Ayrıca kralın yakın adamları, Horus ve Hathor adlı Mısır tanrıları da paletin en stratejik noktalarına yerleştirilmiştir. Öte yandan palet üzerindeki bazı tasvirlerden eski çağlarda Mısırlılar ile Sumerlerin çok yakın ilişkiler içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Mısır, Narmer Paleti, Kral Narmer, Kırmızı Taç, Beyaz Taç

The Mark of the Birth of the Ancient Egyptian State: The Narmer Palette and What It Tells

Research Article

*Corresponding Author,
Asist. Prof. Dr., İzmir Bakırçay
University, İzmir/TÜRKİYE
cemal.yilmaz@bakircay.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3475-054X

Received: 19 August 2024
Accepted: 4 December 2024
Published: 10 May 2025

This paper was checked for
plagiarism using iThenticate
during the preview process and
before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

The Narmer Palette was unearthed in Nekhen, situated in Middle Egypt. The palette portrays a king and his campaign to achieve the unification of his country. Scholars have interpreted the name of the king depicted on the palette as "Nar-mer" and subsequently designated the artifact as "The Narmer Palette". Narmer appears as the founding ruler who unified Ancient Egypt. It is also suggested that Menes, whom the priest Manetho identified as Egypt's first pharaoh in the 3rd century BC, is identical to Narmer. Upon examination of the palette, numerous depictions and associated narratives are evident. A dominant king who vanquished his enemies is prominently featured. Moreover, the king's close associates and the Egyptian deities Horus and Hathor are strategically positioned on the palette. Furthermore, certain depictions on the palette demonstrate that the Egyptians and Sumerians maintained intimate relations in antiquity.

Keywords: Ancient Egypt, Narmer Palette, King Narmer, Red Crown, White Crown

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Yılmaz, Cemal. Eski Mısır Devleti'nin Doğuşunun Nişanesi: Narmer Paleti ve Anlattıkları. *History Studies* 17, no. 2 (2025): 365-390.

Giriş

Narmer Paleti, Eski Mısır'da *Nekhen* adını taşıyan bölgede bulunmuştur. Orta Mısır'da yer alan bu yerleşim alanının adı Hellence *Hierakonpolis* (Ἱεράκων πόλις) günümüzde ise Arapça *Kom El-Ahmar* olarak bilinmektedir. Nekhen, Eski Mısır'da hem Hanedan Öncesi hem de Erken Hanedan adı verilen dönemlerde oldukça önemli bir merkez olmuştur. Öyle ki arkeolojik veriler Aşağı ve Yukarı Mısır'ın birleşmesinden evvelki zaman zarfında bile bu bölgenin Yukarı Mısır'a başkentlik yaptığını, aynı zamanda buranın krallık ideolojisiyle de çok yakın bir ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Narmer Paleti'nin bu bölgede bulunmuş olması da bu ilişkiye ışık tutar mahiyettedir. Öte yandan bu antik şehir, Eski Mısır'da her kralın kendisine bağlı olduğu Horus'un kült merkezi olmasından dolayı dini bir hüviyete de sahipti¹. Dolayısıyla Nekhen'in siyasi olduğu gibi dini açıdan da önemli bir yerleşme olduğu anlaşılmaktadır.

Nekhen'de yapılan arkeolojik kazılar sonucunda pek çok antik eser gün yüzüne çıkarılmıştır ancak bunlar arasında MÖ 3150'lere tarihlenen bir palet diğer eserleri gölgede bırakmıştır. Aşağı ve Yukarı Mısır'ın birleşme sürecini gösteren, bir başka deyişle Eski Mısır'ın tek bir kralın hâkimiyeti altına alınarak, devlet olma aşamasının tasvir edildiği bu eser, James Quibell ve Frederick Green adındaki İngiliz arkeologlar tarafından 1897-1898 kazı sezonunda bulunmuştur. Üzerindeki tasvirlerde kralın hiyerogliflerle yazılmış olan isminin *nar-mer* şeklinde okunmasından dolayı tarihçiler bu eseri "*Narmer Paleti*" olarak adlandırmışlardır². Palet sahip olduğu simgesel öneminin yanı sıra yazılı kültür tarihi açısından da ayrı bir ehemmiyete sahiptir. Bu ise eserin yazının henüz doğduğu bir dönemde yapılmasına bağlı olarak Mısır hiyerogliflerinin ilk örneklerini sunmasından kaynaklanmaktadır. Paletin her iki yüzünde çeşitli hiyerogliflerin yer alması ve bunların özenle konumlandırılmış olması dikkat çekmektedir. Bu cümleyle üzerinde durulmaya çalışılan şey Mısır'ın inanç sisteminde doğum, bereket ve aşkla özdeşleştirilen Hathor gibi bazı inanç unsurlarının paletin üst kısımlarına yerleştirilmiş olmasıdır. Ayrıca Hathor'da olduğu gibi Eski Mısır'da gök tanrısı olarak bilinen Horus'un daima kralın yanında hareket ettiği de vurgulanmıştır. Bu bağlamda Narmer Paleti'nin Mısır'ın siyasi açıdan birliğini simgelemesinin yanı sıra inanç sistemi hakkında da önemli bilgiler içerdiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu makalenin yazılmasındaki amaçlardan biri de ülkemizde bu konuda akademik anlamda müstakil bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla bir ilk olması açısından faydalı ve yol gösterici olması umulmaktadır. Konuyla ilgili ülkemiz dışında yapılan çalışmalara bakıldığında ise bunların bizdekilere kıyasla oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları doğrudan palette anlatılmak istenenlerle, bazıları ise Kral Narmer ile alakalıdır. Örneğin Hans Goedicke'in "*Narmer*" adını taşıyan ve 1995 yılında yayımlanan makalesi daha çok Narmer'e ve onun ismine odaklanmıştır³. Yigael Yadin'in 1955 yılında yayımlanan çalışmasında ise paletin Mısır'ın Asya topraklarına olan bir seferinin en eski kaydı olma ihtimali üzerinde durulmuştur⁴. N. B. Millet'in makalesi ise Narmer'in elinde tuttuğu bir çeşit silah veya krali bir güç simgesi olan topuz başıyla alakalıdır. Millet burada sadece Narmer Paleti üzerindeki topuz başına değil bunun farklı dönemlerdeki kullanımlarına da

¹ Renee Friedman, "Hierakonpolis", *The Encyclopedia of Ancient History*, Editörler Roger S. Bagnall, Kai Brodersen, Craige B. Champion, Andrew Erskine, and Sabine R. Huebner (Blackwell Publishing, London 2013), 3202.

² Friedman, "Hierakonpolis", 3202; Toby Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, (Random House: 2010), 41.

³ Bkz: Hans Goedicke, "Narmer", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, no. 85 (1995), 81-84.

⁴ Bkz: Yigael Yadin, "The Earliest Record of Egypt's Military Penetration into Asia? Some Aspects of the Narmer Palette, the 'Desert Kites' and Mesopotamian Seal Cylinders", *Israel Exploration Journal* 5, no. 1 (1955), 1-16.

değirmiştir⁵. Thomas E. Levy, Edwin C. M. van den Brink, Yuval Goren ve David Alon gibi önemli bilimci insanların 1995 yılında yayımlanan çalışmalarında ise Mısır'ın hanedan öncesi dönemine tarihlenen süreçte Kenan bölgesine doğru olan genişlemesi ele alınmaktadır. Çalışmada Ölü Deniz yakınlarında yer alan Nahal Tillah bölgesinden ortaya çıkarılan materyallerden elde edilen verilere dair de bilgi verilmiştir. Bu bölgenin önemi buradan çıkarılan çeşitli çömler üzerinde Narmer Paleti'ndeki bazı işaretlerin yer almış olmasıdır. MÖ 3300-3000 yıllarına tarihlenen bu kayıtlar Mısır'ın Kenan bölgesindeki izleri hakkında verileri ortaya koymaktadır⁶. Eski Mısır tarihi alanında önemli araştırmacılarından olan Toby Wilkinson'ın makalesinde ise Narmer temel alınarak yapılan bir Mısır hükümdar algısı üzerinde durulmaktadır. Eski Mısır uygarlığının kalbinde krallık ideolojisinin yattığı hatta bu olmadan bir Mısır uygarlığının tesisinin zor olduğu vurgulanan bu makalede Narmer'in bir yönetici elit olarak palet aracılığıyla kendini ifade etme biçimi dile getirilmiştir. Narmer'in bir geçiş süreci başlattığını ifade eden bu çalışma Namer Paleti'nin sanatsal açıdan da çok önemli olduğunu vurgulamaktadır⁷.

Verilen bu örneklerden anlaşılacağı üzere batı literatüründe Narmer Paleti'yle ilgili çalışmalar çeşitli bakış açılarıyla işlenmiştir. Bu çalışmamızda ise genel itibariyle palet üzerinde yer alan simgelerin anlamları üzerinde durulmuş olup, bunlar literatürde yer alan bilgiler ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Narmer'in Menes ile ilişkilendirilmesi de üzerinde durmaya çalıştığımız önemli hususlardan biri olmuştur. Genel olarak eski çağ tarihine ilişkin kaynaklarda Mısır'ın kurucu lideri olarak zikrolunan kişi Menes olarak geçmektedir. Narmer Paleti'nin gün yüzüne çıkarılmasından sonra bilim insanları Menes'in palet üzerindeki kral olabileceğine dair iddialarda bulunmuşlardır. Çalışmamızda Narmer'e bu bağlamda da bakılmış aynı zamanda ortaya atılan fikirlere de yer verilmiştir. Çalışma boyunca en çok dikkat celbeden ve bu sebeple de vurgulanmaya çalışılan husus Eski Mısırlılar ile Sumerliler arasında bir ilişkisinin olma ihtimalidir. Yazının henüz yeni icat edildiği bir döneme yakın tarihte yani "tarihin şafağında" yapılan Narmer Paleti üzerinde yer alan hiyeroglifler Mısır yazısının ilk örneklerindendir. Paletin alt tarafında yer alan uzun boyunlu varlıklar olarak zikredilen tasvirler ise ilgili bölümde resmi sunulan Sumer kökenli bir silindir mührün üzerindeki görsellerle neredeyse aynıdır. Bu benzerlik Mısırlılar ile Sumerliler arasında çok erken bir tarihte irtibatın kurulmuş olduğu fikrini uyandırmaktadır. Eğer böyle bir durum yaşanmış ise iki medeniyet arasında yakın zamanlarda icat edilen yazı türlerinin oluşmasında birbirlerinden etkilenme durumu yaşanmış olabilir.

1. Narmer ve Menes'in İlişkilendirilmesi

Kaynakların verdiği bilgilere göre Eski Mısır tarihi, Harpoon Nom'unun⁸ bir üyesi olan Narmer adlı bir kralın Aşağı ve Yukarı Mısır krallıklarını birleştirmesiyle 5000 yıldan daha uzun bir süre önce başlamıştır. Başka bir ifadeyle Yukarı Mısır'ın kralı olan Narmer, MÖ 4. binyılın sonlarında Delta Bölgesi'nin fethini gerçekleştirerek Mısır'ı müstakil bir devlet haline

⁵ N. B. Millet, "The Narmer Macehead and Related Objects", *Journal of the American Research Center in Egypt*, no. 27 (1990), 53-59.

⁶ Thomas E. Levy, Edwin C. M. van den Brink, Yuval Goren and David Alon, "New Light on King Narmer and the Protodynastic Egyptian Presence in Canaan", *The Biblical Archaeologist* 58, no. 1 (1995), 26-35.

⁷ Toby Wilkinson, "What A King Is This: Narmer and The Concept of the Ruler", *The Journal of Egyptian Archaeology*, no. 86 (2000), 23-32.

⁸ Eski Mısır'da ülkenin idaresini kolaylaştırmak için merkezden atanan kişilerce yönetilen birimlere Nom adı verilmiştir. Bu yöneticilere ise Nomarkh denilir. Bkz: Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 91.

getirmiştir. Bu yeni halk, Kemet⁹ olarak adlandırılmış ve Narmer de onun ilk kralı olmuştur¹⁰. Burada Mısır'ın birliğini sağlayan kişinin Narmer olarak zikredilmesinin nedeni *Narmer Paleti*'ndeki tasvirlerin yorumlanmasına dayanmaktadır. Palette Narmer'in başında Aşağı ve Yukarı Mısır'ı temsil eden *çifte tacın* olması Mısır'ın birliğini sağlayan kişinin Narmer olarak kabul edilmesinde en önemli etken olmuştur. Öte yandan Narmer, hanedan öncesi Mısır krallarının son üyesi olarak da nitelendirilmiştir. Kaynaklarda bu dönem için "0. Hanedan" veya "Hanedan Öncesi Dönem" tabiri kullanılmıştır¹¹. Mısır kronolojilerinin bazılarında Narmer öncesinde yaşamış olan Akrep Kral adındaki kişinin de 0. Hanedan'ın bir üyesi olduğu ifade edilmiş I. Hanedan ise Aha ile başlatılmıştır¹². Yakın zamanda yayımlanan bir çalışmada yazarının ifadesiyle yüzde doksan beşlik bir doğruluk payıyla Kral Aha'nın MÖ 3218-3035 yılları arasındaki bir süreçte tahtta olduğu yani MÖ 4. binyılın son çeyreğinde yaşadığı ve iktidardaki bu hanedanın da "0. Hanedan" olarak isimlendirildiği ifade edilmiştir¹³. Bazı kaynaklarda ise MÖ 2950-2575 yılları arasında iktidarda olduğu ifade edilen I. Hanedan'ın ilk kralının Narmer olduğu ifade edilmekle birlikte bir kronoloji sorununun olduğu aşikârdır¹⁴. Onun ardından *Aha, Djer, Djet, Den Anedjib, Semerkhet, Qaa* adlarını taşıyan yedi kralın başa geçtiği dile getirilir. Bir görüşe göre ise kral Narmer, kendinden sonra tahta çıkan Aha'nın babasıdır¹⁵. Nitekim Aha'nın mezarının Narmer'in gömülü olduğu alana çok yakın olduğunun ifade edildiği bir kaynaktan hareket edersek Aha ile Narmer'in farklı kişiler olduğunu söylemek mümkündür¹⁶. Bu noktada kralların iktidar yıllarının da kaynaklara göre farklı verildiğini de ifade etmek yerinde olacaktır. Bu da uzak geçmişte yaşanan sürece bağlı olarak kesin bir tarih verilememesi zorluğundan kaynaklanmaktadır.

Menes'in Mısır'ın ilk kralı olduğuna dair ilk bilgiler ise Manetho ve Herodotos'un eserlerinde yer almaktadır. Mısırlı bir rahip olan Manetho'nun eserinde Mısır'da otuz hükümdar hanedanının başa geçtiği ve 1. Hanedan'ın kurucusunun Menes olduğu ifade edilmiştir. Herodotos'un verdiği bilgiye göre de Mısır'da ilk saltanat süren kişi Menes'tir¹⁷. Wilkinson bu konu hakkında şöyle demiştir: "bizim Narmer olarak bildiğimiz kral, Manethon'daki Menes'tir"¹⁸. Şu hâlde gerek Manetho'da gerekse Herodotos'ta yer alan bilgiler çağımızın önemli Mısır bilimcilerinden biri olan Wilkinson'un yorumlarıyla beraber değerlendirildiğinde Narmer ile Menes'in aynı kişi olduğu çıkarımında bulunulabilir. Öyle ki

⁹ Kemet ülkeye verimliliğini veren alüvyonlu kara toprak anlamına gelmektedir. Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 58.

¹⁰ Ron Knapp, *Tutankhamen And The Mysteries Of Ancient Egypt*, (Julian Messner: 1979), 61.; Christiana Köhler, "Prehistoric Egypt", *The Oxford History of the Ancient Near East, Volume 1: From the Beginnings to Old Kingdom Egypt and the Dynasty of Akkad*, Editörler K. Radner, N. Moeller, D. T. Potts, (Oxford University Press, 2020), 140.

¹¹ Günter Dreyer, "Narmer", Roger S. Bagnall, Kai Brodersen, Craige B. Champion, Andrew Erskine, and Sabine R. Huebner, (Ed.), *The Encyclopedia of Ancient History*, (Blackwell Publishing, London 2013), 4698; Dominic Rathbone (ed), *Civilizations of The Ancient World A Visual Sourcebook*, (Thames &Hudson: 2009), 14.

¹² Douglas Brewer, J. ve Emily Teeter, *Egypt and the Egyptians*, (Cambridge University Press: 1999), xii.

¹³ Bkz: Laurel Bestock, "Early Dynastic Egypt", *The Oxford History of the Ancient Near East, Volume 1: From the Beginnings to Old Kingdom Egypt and the Dynasty of Akkad*, Editörler K. Radner, N. Moeller, D. T. Potts, (Oxford University Press: 2020), 250.

¹⁴ Bkz: Pierre Tallet, "Egypt's Old Kingdom in Contact with the World", *The Oxford History of the Ancient Near East, Volume 1: From the Beginnings to Old Kingdom Egypt and the Dynasty of Akkad*, Editörler K. Radner, N. Moeller, D. T. Potts, (Oxford University Press: 2020), 435.

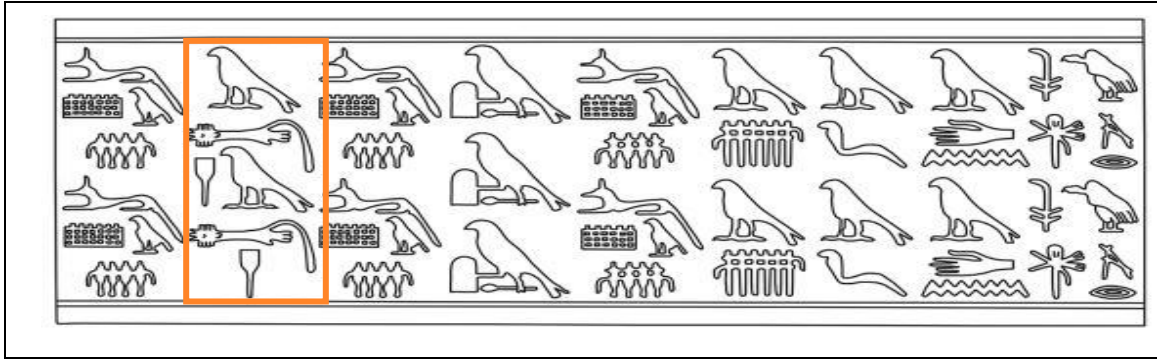
¹⁵ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 13; TGH. James, *A Short History of Ancient Egypt From Predynastic to Roman Times*, (Librairie du Liban Publishers: London 1995), 26.; Lisa K. Sabbhy, *Kingship, Power and Legitimacy in Ancient Egypt From the Old Kingdom to the Middle Kingdom*, (Cambridge University Press: 2021), 12; Laurel Bestock I. Hanedanı Narmer ile başlatmıştır. Bkz: Bestock, "Early Dynastic Egypt", 271.

¹⁶ Bestock, "Early Dynastic Egypt", 275.

¹⁷ Herodotos *Tarih*, Çeviren M. Ökmen, (İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 119.

¹⁸ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 66.

alana ilişkin pek çok kaynakta buna dair değerlendirmeler görülmektedir. Bu açıdan Menes'in 1. Hanedan'ın kurucusu veya yukarıda ifade edilen 0. Hanedan'da yaşamış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kaynaklara bakıldığında da 1. Hanedan'ın başları ile 0. Hanedan olarak ifade edilen dönemin birbirine yakın zamanlara denk geldiği anlaşılmaktadır¹⁹. Erken dönemlere tarihlendirilen iki kral listesinde ilk kralın Narmer ile başladığı görülmektedir. Bu kayıtlar Narmer'in Eski Mısır Devleti'nin kurucu kralı olarak kabul edilmesini mümkün kılmaktadır. Zikrolunan kayıtlardan biri konunun net bir biçimde anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Şöyle ki, aşağıdaki tabloya bakıldığında soldan sağa doğru giden bir isim sıralaması görülmektedir. Bunlardan en soldaki isim Abidos nekropolisinin tanrısı olan Khentimentiu'nun adıdır. Onun hemen sağında okla işaret edilen kısımda keski ve kedibalığı simgelerinden de anlaşılacağı üzere Narmer'in adı yer almaktadır. Ardından ise onun haleflerinin isimleri gelmektedir²⁰. Burada tanrı isminin hemen ardından Narmer'e yer verilmesi kraliyet silsilesinin başında onun yer aldığını bu bakımdan da kurucu lider olduğunu göstermektedir.

Görsel 1: “Umm el-Qaab Mühürü” olarak bilinen eser. Renkli çerçeveye içerisine alınan kısımda Narmer adının yazılışı bulunmaktadır²¹.

Öte yandan önde gelen Eski Mısır tarihçilerinden olan E. Hornung 18. Hanedan'a mensup Mısır firavunlarının Eski Mısır Devleti'nin kurucu liderinin Menes olduğuna inandıklarına dair dikkat çekici bir bilgi vermiştir. Bununla birlikte Hornung'un eserinde²² Menes'in ilk kez bataklıkları kurduğu, Memphis şehrini kurduğu, insanlığı kültür ve uygarlıkla tanıştırdığına dair bir dizi önemli faaliyetleri de ona atfetmiştir. Bu bilgiler devletin ilk kralının Menes olduğuna ilişkin modern ve antik düşünceleri kuvvetlendirmektedir. Ancak bu denli önemli bir şahsiyet olan Menes'in adına *Narmer Paleti*'nin tarihlendiği erken dönem de dâhil olmak üzere çok az kayıta rastlanmış olması dikkat çekmektedir. Bu noktada Menes'in farklı bir isminin olma ihtimali akla gelmektedir ki Eski Mısır firavunlarının birden çok isminin olduğu hesaba katıldığında bu durum oldukça kuvvetli bir ihtimal olarak önümüzde durmaktadır. Bu meseleye ise aşağıda yer verilecektir.

Mısır'ın ilk kralının Menes olduğuna dair dayanak noktası yukarıda da ifade edildiği gibi günümüzden 2300 yıl kadar önce yaşamış olan Mısırlı rahip Manetho'nun *Aegyptica* isimli eseridir²³. Hakikaten Manetho'nun eserinde Mısır'ın ilk firavunu olarak zikredilen kişi Menes

¹⁹ Bestock, “Early Dynastic Egypt”, 250.

²⁰ Bestock, “Early Dynastic Egypt”, 257.

²¹ Bestock, “Early Dynastic Egypt”, 257.

²² Erik Hornung, *Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi*, Çeviren Z. Aksu Yilmazer, (Kabalıcı Yayınları: 2004), 10.

²³ TGH. James, *An introduction to Ancient Egypt*, (British Museum Publications: 1979), 41; Erik Hornung, *Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi*, Çeviren Z. Aksu Yilmazer, (Kabalıcı Yayınları: 2004), 10.; Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 66.

olarak geçmektedir²⁴. Bu kişi hakkında herhangi bir arkeolojik belge ya da bir veri ortaya çıkarılmamış olduğundan bazı bilim insanları Menes'in mitsel bir figür olduğunu da düşünmüşlerdir. Ancak *Narmer Paleti*'nin gün yüzüne çıkarılmasıyla birlikte bilim insanları Menes ve Narmer'in aynı kişi olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu durum belgelerle desteklenmemiş olsa da zaman içerisinde pek çok bilim insanı tarafından kabul görmüş gibi durmaktadır. Öte yandan buna alternatif olarak Menes'in MÖ 3100'lerden muhtemelen biraz sonraki zaman diliminde yaşayan ve Narmer'in halefi olan Aha ile özdeşleştirilmiş olduğu da bazı kaynaklarda dile getirilmiştir. Eski Mısır tarihinin önde gelen uzmanlarından E. A. Wallis Budge de Mısır'ın birliğini sağlayan kişinin Narmer veya Aha olabileceğine dair bir yorumda bulunmuştur. Onun düşüncesi Manetho'nun verdiği bilgiyle birlikte düşünüldüğünde Menes, Narmer ve Aha adlı iki kraldan herhangi biri olacaktır. Aha'ya bakıldığında kaynaklarda onun 1. Hanedan'ın krallarından olduğu ve Aha isminin de onun Horus adı olduğu ifade edilmektedir. Onun annesinin adı ise Merneith'tir. Aha'yı Menes olmaya aday yapan şey de bu kraliçenin mezarının yakınlarında yapılan kazılar esnasında üzerinde "*Men*" yazan bazı kalıntıların ortaya çıkmasından ileri gelmiştir. Her ne kadar *Men* adının Menes olduğu düşünülmüş olsa da nihayetinde ortaya çıkan buluntular kırık parçalardan ibaretti ve yazı farklı şekilde devam etmiş de olabilirdi. Ayrıca bahsedilen kayıtlar yazılı vesikanın çok az olduğu erken bir tarihe aitti ve farklı yazılı materyalle desteklenmemişti. Bundan dolayı Menes ile Aha'nın aynı kişi olduğuna dair ortaya atılan düşünce de kesinleşmemiştir diyebiliriz. Ayrıca bunu savunan bilim insanlarının sayısının da çok olmadığını belirtmek lazımdır. Elde mevcut olan verilerden bu tarz genel çıkarımlar yapılabildiği söylenebilir²⁵. Öte yandan dile getirdiğimiz üzere Bestock'un makalesinde yer alan Aha'nın mezarının Narmer'in mezarına yakın bir yerde olduğuna dair verilen bilgiden hareketle Narmer ile Aha'nın farklı kişiler olduğu, kronolojik olarak da Narmer'in daha evvel yaşadığına bağlı olarak Aha'nın Menes olamayacağı çıkarımında bulunabiliriz. Bu konuda Görsel 1'de yer alan Narmer'in adının ilk sırada yer alması ve diğerlerinin sonrasında gelmesi güçlü bir dayanak noktası olabilir.

Görsel 2: Mısır firavunlarının takmış olduğu taçların yorumlanması. Soldan sağa doğru: Yukarı Mısır'ın beyaz tacı, Aşağı Mısır'ın kırmızı tacı Her iki bölgeye hâkim olunduğunun göstergesi olan çifte tac²⁶.

Narmer ile Menes'in aynı kişi olduğuna dair ortaya atılan görüşlere bakıldığında bunun oldukça basit bir denklemden ileri geldiği görülmektedir. Şöyle ki Yukarı Mısır'ın kralı olan Narmer, Aşağı Mısır'ı ele geçirerek ülkenin birliğini sağlamış, bu süreçten sonra da "*çifte tac*"

²⁴ William Gillan Waddell, (Editör ve Çeviren) *Aegyptiaca, Manetho, with an English Translation*, (Harvard University Press: 1964), 27, 31-33, 215, 233, 235, 237.

²⁵ Bill Price, *Tutankhamun Egypt's Most Famous Pharaoh*, (Pocket Essentials: 2007), 16; E. A. Wallis Budge, *The Dweller On The Nile The Life, History Religion and Literature of the Ancient Egyptians*, (Dover Publications: 1977), s. ix; Barbara Mertz, *Temples, Tombs, and Hieroglyphs: A Popular History of Ancient Egypt*, (Peter Bedrick Books: 1978), 24, 25; William Stevenson Smith, *Ancient Egypt as Represented in the Museum of Fine Arts*, (Boston Museum of Fine Art: 1996), 196.

²⁶ <https://www.afrikaiswoke.com/the-crown-of-kemet-uniting-upper-and-lower-egypt> (Erişim tarihi: 11.03.2024)

takarak tek egemen kral olduğunu ortaya koymuştur. Ülkenin birliğini sağlamış olması da onun Menes olduğuna dair en sağlam dayanak olmuştur. *Narmer Paleti* de bu konuda önemli bir destek mahiyetindedir. Şu hâlde Narmer = Menes veya Menes = Narmer şeklinde bir çıkarımda bulunulabilir. Bu meselenin içerisine Mısır firavunlarının birden çok isim kullandığı bilgisi de ilave edildiğinde Narmer'in bir isminin Menes veya Menes'in bir isminin Narmer olma durumunun ihtimaller dâhilinde yer aldığı da ifade edilebilir. MÖ 3100-3000 yılları arası gibi çok eski bir dönemden bahsedildiğinden ve fazla yazılı belge olmadığından adı geçen kralların isimlerini ve saltanat yıllarını tespit etmek oldukça zor olsa da Narmer ile Menes'in aynı kişi olma fikri ya da ihtimali bilim insanları arasında Aha'ya oranla daha fazla taraftar bulmuştur²⁷. Bundan dolayı çalışmamıza konu olan *Narmer Paleti*'nde tasvir edilen kralın kaynaklarda bazen Narmer, bazen de Menes olarak anıldığı görülmektedir. Bu düşüncede olanlara göre kral, yaşadığı süre boyunca her iki isimle de çağrılmış olmalıdır. Onun kişisel adı olarak Menes'i Horus adı veya resmi açıdan da Narmer adını kullandığı tahmin edilmektedir. Palette kralın kendisiyle birlikte gösterilen en önemli figürün Horus Şahini olması hatta onun tam karşısında kesik bir düşmanın başını tutarken gösterilmesi Narmer isminin Horus'la olan yakınlığına dair çok önemli bir işaret olarak düşünülmüştür²⁸.

2. Narmer Paleti'nin Anlattıkları

Narmer Paleti'nde anlatılanların Eski Mısır tarihinin Arkaik Dönemi'nde (MÖ 3100-2686) gerçekleştiği ifade edilmektedir. İlk yazılı belgeler bu devrin henüz başlarında kaleme alınmış olduğundan bu devirde yaşananların detaylarına çok vakıf değiliz. Kuvvetle muhtemeldir ki, Mısırlı elitler yeni gelişmekte olan yazıyı çok önemli kabul ettikleri şeyleri kayıt altına almak için kullanmaktaydılar. Hiç şüphesiz ekonomi ve yönetime dair konular bunların başında geliyordu. Kralın adının ölümsüzleştirilmesi de bunların başında yer alıyordu. Bu doğrultuda dönemi ve kralı yansıtan imgelerin özenle seçilmiş olduğu görülmektedir ki *Narmer Paleti*'nde kralın adının yazılmasında kullanılan simgeler bunu en iyi şekilde yansıtmaktadır. Bu, bir kedi balığı ve keski görsellerinden oluşmaktaydı. Bununla saldırgan ve acımasız bir kral imgelemine varlığı ortaya konulurken Narmer'in gücüne de vurgu yapılmıyordu. En nihayetinde düşmanlarını bozguna uğratmış ve ülkenin birliğini tesis etmiş bir kral anlatılmaktaydı her şey bu konjonktüre uygun olmalıydı.²⁹ Kralın adı *serekh* denilen bir çerçeve içerisine yazılıyordu ve bu eserler Mısır'ın gücünün tesis edildiği bölgelere de ulaştırılıyordu. Sina bölgesinde Narmer'in adının yazılı olduğu belgelere rastlanmış olması buna dair en güzel örneklerden biridir³⁰.

Gerek Mısır'ın gücünün vurgulanması gerekse birliğin sağlanmasına dair verdiği bilgilerin yanı sıra *Narmer Paleti* hiyeroglif yazısı hakkında da önemli veriler sunmaktadır. Literatüre dair kaynaklar Mısır hiyerogliflerinin *Narmer Paleti*'nin yapıldığı döneme yakın bir zaman zarfında icat edildiği konusunda neredeyse hemfikirdir. Bu yüzden palet üzerindeki hiyeroglifler Mısır yazısının en eski örnekleri arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte palet Mısırlıların taş işçiliğinde de çok erken zamanlarda uzmanlaşmış olduklarını ortaya

²⁷ Mertz, *Temples, Tombs, and Hieroglyphs: A Popular History of Ancient Egypt*, 23.

²⁸ Barbara Sewell ve Patrick Lynch, *The Story of Ancient Egypt*, (St. Martin's Press: 1960), 16; A. Rosalie David, *The Ancient Egyptians Religious Beliefs and Practices*, (Routledge & Kegan Paul: 1982), 16; J. Kamil, *The Ancient Egyptians How They Lived And Worked*, (Dufour Editions: 1977), 27-28; J. E. Manchip White, *Ancient Egypt Its Culture and History*, (Dover Publications: 1970), 144.

²⁹ Manfred Lurker, *The Gods and Symbols of Ancient Egypt an Illustrated Dictionary*, (Thames and Hudson: 1980), 132.

³⁰ Bkz: Bestock, "Early Dynastic Egypt", 274.

koymaktadır. Hatta bu konuda Narmer'den önceki zamana tarihlenen başka bir palet örneğinin de olması onların taş işçiliğinde çok erken dönemlerde ilerleme kaydettiklerini göstermektedir. Zikrolunan bu örnek "*Savaş Alanı Paleti*" adıyla bilinmektedir. İki eser karşılaştırıldığında bunlarda kralların tasvir edilmiş biçimlerinin farklı olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre *Narmer Paleti*'nden bir yüzyıl ya da biraz daha eskiye tarihlendiği düşünülen Savaş Alanı Paleti'ne bakıldığında buradaki kralın, savaş meydanındaki düşmanlarını çiğneyen ve onları parçalayan büyük bir "aslan" olarak tasvir edildiği görülür. Hanedan öncesi Dönem'de yaşayan ancak adı bilinmeyen bu gizemli kralın, doğanın en vahşi canlılarından biri olan aslanla özdeşleştirilmiş olması kralın gücüne ve saldırganlığına vurgu yapar. *Narmer Paleti*'nde ise kral esas olarak "insan suretiyle" ön plandadır³¹. Bununla birlikte Narmer, boğa ve kedi balığı gibi güçlü ve saldırgan hayvanlarla da özdeşleştirilmiştir. Narmer'in bu iki canlıyla temsil edilmiş olması önceki dönemlerden gelen bir yansıma olarak değerlendirilir³². Öz itibarıyla her iki paletin de Eski Mısır tarihinin şafağında krala olan bakış açısını göstermesi ve nasıl bir kral imgelemi oluşturulmaya çalışıldığının anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

3. Paletin Ön ve Arka Yüzündeki Tasvirler ve Bunların İfade Ettikleri

Narmer Paleti, bir düşman topluluğuna karşı başarıyla neticelenmiş olan mücadelenin görsel bir anlatımı olarak ifade edilebilir. Palet üzerinde anlatılan bu mücadele hiç şüphesiz Narmer'in saltanatında meydana gelen en önemli olaydır. Hatta öyle ki kaynaklarda yer alan veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu olay Eski Mısır tarihinin de bir dönüm noktası olarak ifade edilebilir. Çünkü Mısır, bu mücadeleden sonra bir liderin kontrolüne geçmiş ve bu suretle müstakil bir devlet hüviyeti kazanmıştır.

Kral Narmer batı deltasının sakinleri olan ve "*Papirüs İnsanları*" olarak adlandırılan topluluklar üzerine önemli bir sefer düzenlemiş ve bu harekât başarılı bir biçimde neticelenmiştir. Bu sayede Aşağı ve Yukarı Mısır'ın birleşme süreci yani "Mısır'ın tek bir kralın yönetimine geçmesi" sağlanmıştır. *Narmer Paleti*'ne bakıldığında bunun belli bir süreç içerisinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki, ilk sahnede kral elinde bir gürzle düşmana vururken gösterilmektedir ve bu aşamada başında beyaz tacı vardır. Daha sonraki sahnede ise başları kesilmiş düşman yığınları arasında kırmızı tacı takmış muzaffer bir kral edasıyla görülmektedir. Bu iki tabloda ülkenin birliğinin sağlandığı açık bir biçimde vurgulanmaktadır: ilkinde Yukarı Mısır'ın beyaz tacı, diğerinde ise bunun Aşağı Mısır'ın kırmızı tacıyla birleşmiş hali yer almaktadır. Öte yandan Buto, Tura, Helwan, Tarkhan ve Zaviyet Aryan gibi yerlerde de Narmer'in adının yazılı olduğu bazı nesneler bulunmuştur. Bu da onun kralî gücünün zamanla genişlediğine işaret etmektedir³³.

Narmer tüm bu başarıların nişanesi olarak ve bilhassa birliğin sağlandığı mücadeleyi ölümsüzleştirerek sonraki kuşaklara aktarmak amacıyla zafer sahneleriyle bezenmiş, görkemli bir tören levhası yaptırmıştır. İşte bu eser günümüzde *Narmer Paleti* olarak adlandırılmıştır³⁴.

³¹ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 44, 68.

³² Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 69, 70.

³³ Dreyer, "Narmer", 4698.

³⁴ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 52.

4. Kralın Adı, Kedi Balığı ve Keski İmgeleri

Eski Mısır'da firavunların birden çok ismi olurdu. Kaynaklar bunun Horus, Nebti, Altın Horus, taht adı (prenomen), doğum adı (nomen) olmak üzere toplamda beş adet olduğunu ifade etmiştir³⁵. Hiç şüphesiz bu kralî isimlerin en eskisi ve en prestijlisi kral Narmer zamanında ve hatta ondan önceki dönemde de kullanılan Horus ismiydi. Bu bakımdan Eski Mısır tarihi uzmanlarından bazıları palet üzerinde yer alan Narmer isminin kralın Horus adı olduğu yönünde tahminlerde bulunmuşlardır. Menes ile Narmer'in aynı kişi olduğuna dair yapılan değerlendirmeler bu doğrultuda ele alındığında Menes isminin kralın şahsi adı olduğu fikri böylece ortaya çıkmaktadır. Bu da Menes ile Narmer'in aynı kişi olduğuna dair yapılan tahminlere en azından bir bakış sunmaktadır. Başka bir teoriye göre, Menes ismi Mısır'ın imparatorluk çağında her firavunun "ilahi babası" olarak düşünülen tanrı Amon'un ismindeki *m* ve *n* konsonantlarından esinlenilerek oluşturulmuştur³⁶.

Narmer Paleti'ndeki ana figür hiç şüphesiz kralın kendisidir. Narmer, palet üzerindeki sahnelerde genel itibarıyla beden gücüyle ve düşmanları üzerinde kurduğu hâkimiyetiyle ön planda yer almıştır. Bu doğrultuda geniş omuzları önden gösterilmiştir. Sağ eli havada olan kral bir gürz tutmaktadır. Sol eliyle ise diz çöktürülmüş bir düşman saçlarından kavranmıştır. Bütün bu sahnelerde gücü elinde bulunduran, atletik, genç bir kral imgelemi göze çarpmaktadır. Bunların tümünü tamamlayan şey ise kralın isminin yazılışında saldırgan bir canlı olan kedibalığı imgesinin bir keskiyle birlikte kullanılmış olmasıdır. Bu iki unsur paletin en üst kısmının sağında ve solunda iki Hathor³⁷ imgesinin ortasına yerleştirilmiş *serekh* denilen bir çerçeve içerisinde yer almaktadır. Bu şekilde yazılmış olan Narmer isminin "tehditkâr, korku verici kedibalığı" şeklinde anlamlara geldiği ifade edilmiştir³⁸.

Kralın Horus isminin yazımında kullanılan "kedibalığı görseli" ve "keski simgesi" Eski Mısır bilimcileri tarafından okunduktan sonra Narmer adı tespit edilmiştir³⁹. Bunlardan kedi balığı "*n'r*", keski ise "*mr*" olarak okunmuş ve böylece (*n'rmr*) "*Narmer*" ismi ortaya çıkmıştır⁴⁰. İlgili kısmın parçalara ayrılmış ve bütün halinin yeniden çizimi aşağıda detaylı biçimde gösterilmiştir⁴¹.

³⁵ Peter A. Clayton, *Chronicle of the Pharaohs the Reign-by-Reign Record of the Rulers and Dynasties of Ancient Egypt with 350 Illustrations 130 in color*, (Thames & Hudson, 2001), 218.

³⁶ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, s. 74; David R. Silverman, (Ed.), *Ancient Egypt*, (Oxford University Press: 1997), 23.

³⁷ Hathor, Eski Mısır inancında "İnek Tanrıça" olarak geçmektedir. Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 42.

³⁸ Silverman, *Ancient Egypt*, 215.; Sir Alan Henderson Gardiner, *Egyptian Grammar*, Griffith Institute Publications: 1957), 7.

³⁹ Dreyer, "Narmer", 4698.

⁴⁰ Sir Alan Gardiner palette yer alan kedi balığı ve keski işaretlerini "*Nar^cmr*" olarak okumuştur. Bkz: Gardiner, *Egyptian Grammar*, 7.

⁴¹ W. A. Fairervis Jr., "A Revised View of the Na'rmr Palette", *Journal of the American Research Center in Egypt*, Vol. 28, 1991: 2, 3, 6; T. Wilkinson'un yakın zamanda çıkan bir kitabında Narmer isminin okunuşu doğru olsa da Mısır'ın bu erken döneminde kedi balığı ile keski işaretlerinin farklı bir ses değerine karşılık gelebileceğini ifade etmiştir. Bu konuda ayrıntı için bkz: Toby Wilkinson, *Lives of the Ancient Egyptians*, The Thames & Hudson: 2019), 24.

Görsel 3: Palet üzerinde Narmer isminin yazılışları. Soldan sağa doğru önyüz ve arka yüzdeki kısımlar en sağda ise bu işaretler ayrı ayrı gösterilmiştir⁴².

Tabloda en sağda yer alan kısımda 1 numara ile gösterilen kare çerçeve Eski Mısır literatüründe *serekh*⁴³ olarak ifade edilmektedir. Buraya kralın ismi yazılmıştır. Tablodaki 2 ve 3 numaralı resimlerde kralın hiyeroglifle yazılmış olan ismi ayrı ayrı gösterilmiştir. Narmer'in kedi balığıyla kendini temsil ettirmesi onun vahşi, savaşçı bir kral olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Yine aynı şekilde keski imgesi de benzer bir amaca hizmet ediyor olmalıydı. Öte yandan palette maddi gücün öte dünya ile irtibat halinde olduğu da ifade edilmektedir. Narmer'in tıpkı Akad krallarından Naram-Sin'in yaptığı gibi⁴⁴ dev boyutlarda çizilmesi onun kendisine ilahi bir anlam yükleme niyetinde olduğu şeklinde yorumlanmıştır⁴⁵.

5. Horus Şahini

Palette kralın kendisiyle birlikte gösterilen en önemli figürlerden biri hiç şüphesiz Horus Şahini'dir. Burada yer alan Horus Şahini, Narmer'in fethettiği Delta bölgesini temsil eden bir düzine papirüs yığınının üzerinde durmaktadır. Bu en açık ifadeyle bölgeye diz çöktürüldüğünün vurgulanmasıdır. Kral ve onun tam önünde duran Horus, Delta'ya egemen olmuşlardır. Tarihçiler Horus'un üzerinde durduğu papirüs bitkilerinin ise her birinin bir sayıya karşılık geldiğini de ifade etmişlerdir⁴⁶. Wallis Budge'de yer alan bilgilere göre palette yer alan altı papirüs bitkisi, ele geçirilen veya mücadele edilen düşman birliklerini temsil etmektedir. C. W. Ceram'da yer alan yoruma göre ise altı lotus bitkisi ile esir alınan 6.000

⁴² Fairservis Jr., "A Revised View of the Na 'rmr Palette", 2.

⁴³ Serekh en açık ifadeyle kralın adının yazılı olduğu bir çerçeve olarak tanımlanmaktadır. Genellikle üç unsurdan oluşur. Altta nişli bir cephe, bunun üzerinde kralın adının yazılı olduğu bir panel ve tüm bunların üzerinde oturan bir şahin. Bu klasik bir serekh tasviridir. Ancak Narmer'in isminin yazılı olduğu serekh'te de görüldüğü gibi zaman zaman şahin olmama durumu da vardı. Nişli cepheye gelince bu, kuvvetle muhtemel kralla ilişkili olan bir yapıyı temsil etmekteydi. Bunun bir saray veya bir mezar olma ihtimali çok yüksekti. Alexandra A. O'Brien ve Alexandra O'Brien, "The Serekh as an Aspect of the Iconography of Early Kingship", *Journal of the American Research Center in Egypt*, Vol. 33, 1996, 123.

⁴⁴ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, (Ekin Kitabevi: 2006), 39.

⁴⁵ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 69.

⁴⁶ Kamil, *The Ancient Egyptians How They Lived And Worked*, 27-28.

düşman temsil edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında *Narmer Paleti*'ndeki tasvirlerin sembolik anlamlar ihtiva ettiği de anlaşılmaktadır⁴⁷.

Paletin ön yüzünde yer alan Horus Şahini'nde dikkat çeken bir başka nokta da onun sağ ayağının bir insan eli şeklinde yapılmış olmasıdır. Horus burada eliyle bir düşmanın kesik başını çengel benzeri bir şeyle tutmaktadır⁴⁸. Kuvvetle muhtemeldir ki bu tasvirle fethin Horus'un eliyle gerçekleştiğine dair bir mesaj verilmek istenmektedir. Öte yandan palet üzerindeki Horus simgeleri Aşağı ve Yukarı Mısır'ın Horus'tan miras kaldığına dair simgesel bir anlam taşıdığı şeklinde de yorumlanmıştır⁴⁹.

6. Zıpkın

Paletin ön yüzünde Horus Şahini'nin tünediği kısmın hemen altında yer alan zıpkın (Görsel 3 ve 4) ve dikdörtgen biçimli işaretler Narmer'in düşmanlarının adı veya onların yaşadığı yerin yazılışı olduğu ifade edilmiştir. Konunun uzmanları zıpkın figürünün altında yer alan içi dalgalı çizgilerle dolu kare alandan bu düşman topluluğunun deniz kıyısında bir yerlerde olabileceğine dair bir çıkarımda bulunmuşlardır⁵⁰. Bu da akla ilk olarak Aşağı Mısır'daki Delta bölgesini akla getirmektedir ki Narmer'in batı deltasının sakinleri olan ve "*Papirüs İnsanları*" olarak adlandırılan topluluklar üzerine önemli bir sefer düzenlemiş olduğu bilinmektedir.

7. Hathor

Narmer Paleti'nde kralın adının yazılı olduğu *serekh* çerçevesinin sağında ve solunda yer alan iki boynuzlu figür Eski Mısır inancındaki tanrıça Hathor'un tasviridir. "İnek Tanrıça" olarak tapınım gören bu unsur genellikle yarı insan-yarı boğa şeklinde tasvir edilmiştir. Mısırlılar onu cennetin, yeryüzünün ve yeraltının tanrıçası olarak nitelendirmişlerdir.

Bu bağlamda doğası gereği Hathor'un hem yaşayanlara hem de ölümlere yardımcı olduğuna inanılmıştır. Onun bilge ve nazik olduğuna, hamilelikleri süresince ve doğum yaptıkları esnada kadınları koruduğuna inanılırdı. Hathor ayrıca âşıkların ve kadınların sırdaşı olarak da düşünülürdü. Aşkla olan bağlantısından ötürü Eski Mısır mitolojisinde pek çok tanrının onu kendine eş olarak talep ettiğine dair anlatılar vardır. Onun ayrıca Horus'un süt hemşiresi ve karısı olduğuna inanılmıştır. Dolayısıyla *Narmer Paleti*'nde Horus'la yer edinmesinin ardında Hathor'a atfedilen bu özelliklerin olduğu ifade dılmıştır⁵¹. Aynı zamanda koruyucu özelliklerine bağlı olarak yapmış olduğu mücadelesinde Narmer'i koruduğu düşünülmüştür ki bu yüzden *Narmer Paleti*'nin iki yüzünün en tepesinde kralın isminin yazılı olduğu çerçevenin yanında yer edinmiştir⁵².

⁴⁷ Budge, *The Dweller On The Nile The Life, History Religion and Literature of the Ancient Egyptians*, 2.; C. W. Ceram, *Gods, Graves and Scholars The Story of Archeology*, (Bantam Books: 1980), 120.

⁴⁸ Ceram, *Gods, Graves and Scholars The Story of Archeology*, 120.

⁴⁹ Barry J. Kemp, *Ancient Egypt Anatomy of a Civilization*, (Routledge: 1999), 51.

⁵⁰ Ceram, *Gods, Graves and Scholars The Story of Archeology*, 120;
https://www.britishmuseum.org/collection/object/Y_EA35714. (Erişim 29.01.2021).

⁵¹ White, *Ancient Egypt Its Culture and History*, 32.

⁵² Alessia Fassone ve Enrico Ferraris, *Egypt Pharaonic Period*, (University of California Press: 2007), 12.

Görsel 4: Narmer'in serekh çerçevesi içerisine yazılmış olan adı paletin tümüne hâkim bir konumda bulunan iki Hathor imgesinin tam ortasında yer almaktadır⁵³.

Önemine binaen olmalıdır ki palette toplamda “dört Hathor” başı vardır. Bu, Hathor’un dört bir yönden Narmer’e baktığı şeklinde yorumlanmakla birlikte burada kullanılan dört rakamının rastgele seçilmemiş olduğu da bilinmelidir. Eski Mısır inancında yer alan yaratıcı tanrı Khnum’un evrenselliği de dörtlü yapıda sergilenmiştir. Buna göre o; cennetin, gökyüzünün, yeryüzünün ve yeraltının Ba’sı yani özü-ruhu idi. Dört sayısının Eski Mısır’da ölüm kültürüyle de ilişkisi vardı. Tabutu dört kişi taşırdı. Tüm aletler ve kaplar dörtlü gruplar halindeydi. Bu bakımdan *Narmer Paleti*’ndeki Hathor’un neden dört tane yapıldığı anlaşılmaktadır⁵⁴.

8. Kral Tasviri

Eski Mısır’da devletin oluşum süreci gerçekleşirken, başta kral ve onun yakın çevresi sanatsal çalışmaların temel unsuru olmuştur. Bununla birlikte zamanla krallık tasavvurunun değişimine ayak uydurmak için sanatsal ifadeler de hızlı bir biçimde değişim geçirmiştir. Bilim insanları bu değişimlerin izlerinin bir dizi tören nesnesinde ve anma kitabesinde bulunduğunu dile getirmişlerdir.

Narmer Paleti ve ondan bir yüzyıl ya da biraz daha eski bir döneme tarihlendirilen “Savaş Alanı Paleti” bunun gözlemlenebileceği eserlerin en başında gelir. Bu iki eser sayesinde kral imgeleminde görülen değişimlerin izleri net bir biçimde anlaşılmaktadır. İlk olarak *Narmer Paleti*’ne bakıldığında burada kralın insan suretinde ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Savaş Alanı Paleti’ndeki kral ise bitkin düşmüş veya ölmüş bir vaziyette yerde yatan düşmanlarını ayaklarının altında çiğneyen ve yaralayan bir aslan olarak tasvir edilmiştir. Bu sahnede verilmek istenen mesaj oldukça açıktır: Kral bir aslan gibi güçlüdür ve nasıl ki aslan vahşi yaşamda pek çok canlıya üstün ise Mısır kralı da düşmanları üzerinde galip gelendir⁵⁵. *Narmer Paleti*’nde ise kralın tüm Mısır’a egemenliğini kabul ettirmiş bir insan biçiminde sunulmuş olduğu görülmektedir. Bu açıdan krallık kurumu artık eskiye nazaran daha bürokratik bir hal almış eski dönemin kabilesel yaşamından sıyrılan bir devlet hüviyetinin yansımaları gözler önüne sermiştir.

⁵³ https://www.britishmuseum.org/collection/object/Y_EA35714 Erişim 29.01.2021

⁵⁴ Lurker, *The Gods and Symbols of Ancient Egypt an Illustrated Dictionary*, 52.

⁵⁵ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 68.

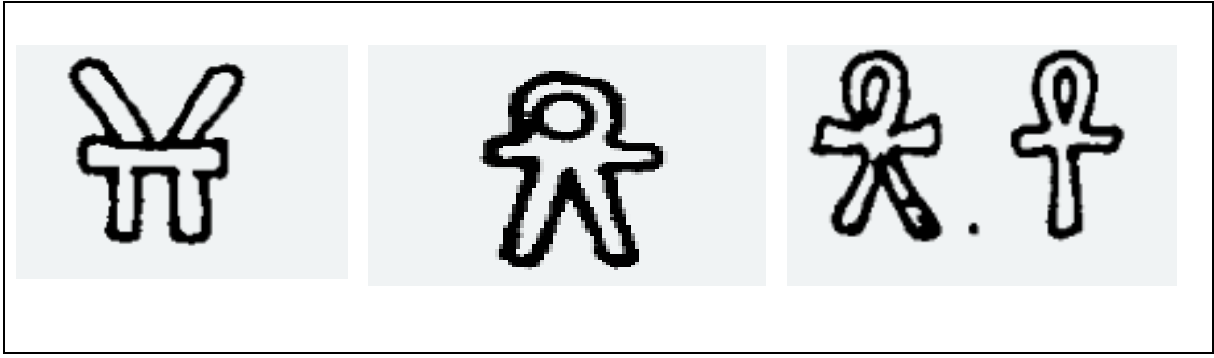
Görsel 5: Soldaki resim Savaş Alanı Paleti'dir. Kral burada bir aslan olarak tasvir edilmiştir. Narmer Paleti 'nden ayrılan en önemli yönü budur. Sağdaki Narmer Paleti'nde görüldüğü üzere ise kral insan bedeniyle tasvir edilmiştir⁵⁶.

Paletin ön yüzünde yer alan tasvirinde Narmer'in başında Yukarı Mısır'ı temsil eden beyaz taç vardır. Kralın gücüne vurgu yapan bir boğa kuyruğu göze çarpmaktadır. Ayrıca onun Eski Mısır geleneklerine bağlılığını gösteren *shendyt* adı verilen kısa bir elbise giydiği görülmektedir. Bununla birlikte palette yer alan kral tasvirine bakarak Mısır firavunlarının çağlar boyunca devam eden takma sakal kullanma geleneğinin bilinen ilk uygulayıcısının Narmer olduğu yönünde bir çıkarımda bulunmak da mümkündür. Palet üzerinde kralın yakın adamlarının da tasvirleri vardır. Burada Narmer'in hemen ardında yürüyen bir görevli bulunmaktadır. Bu kişinin bir elinde sandalet, öbür elinde ise içerisinde bir çeşit içecek olması muhtemel olan bir kap vardır. Burada görevlinin boynunda asılı duran bir kolye dikkat çekmektedir. Tarihçiler bu nesnenin *ankh*⁵⁷ sembolünün en erken örneklerinden biri olduğuna dair yorumda bulunmuşlardır. Öte yandan zikrolunan görevlinin paletin iki tarafında da yer alması onun krala en yakın görevlilerinden biri olduğunu akla getirmektedir. Kralın önünde ise yol gösterici mahiyetinde düşünebileceğimiz Horus vardır. Şahin şeklinde gösterilen Horus bir düşmanın başının üzerine tünemiştir ve onu bir ipe bağlı şekilde tutmaktadır. Burada ilginç olan nokta ise Horus'un sağ ayağının insan eli şeklinde tasvir edilmiş olmasıdır. Bununla muhtemelen düşmanların ve herkesin hayatını elinde tuttuğu, veya galibiyetin onun eliyle gerçekleştiği vurgulanmaktaydı⁵⁸.

⁵⁶ https://www.britishmuseum.org/collection/object/Y_EA20791 Erişim tarihi: 13.01.2021

⁵⁷ *Ankh* Eski Mısır'da yaşamı sembolize eden bir hiyeroglif işaretidir. Rölyeflerde özellikle de tapınaklarda tanrıları tarafından firavunlara bu sembol verilirken gösterilmiştir. Burada tanrıdan hayat geldiği vurgulanmaktadır. Ian Shaw ve Paul Nicholson, *Princeton Dictionary of Ancient Egypt*, (Princeton University Press: 2008), 36.; Ayrıca Bkz: Görsel 6.

⁵⁸ Fassone ve Ferraris, *Egypt Pharaonic Period*, 2007, 12; Fairservis Jr., "A Revised View of the Narmer Palette", 8.

Görsel 6: Eski Mısır'da hayatın kaynağı ve yaşamın simgesi olarak anlam yüklenen ankh sembolünün en erken dönemlerdeki şeklinin palet üzerindeki bu kolye olduğu tahmin edilmektedir. Bu simgenin soldan başlayarak sonraki zamanlara doğru bir dönüşüm geçirdiği düşünülmüştür⁵⁹.

Paletin diğer yüzünde yer alan kral tasvirinde ise Narmer bu defa Aşağı ve Yukarı Mısır'ın egemeni olduğunu simgeleyen bir çifte taçla gösterilmiştir. Kralın başının hizasında paletin üst kısmından ayrı olarak adının yazılı olduğu göze çarpmaktadır. Bu, önemli bir ayrıntıdır çünkü paletin ön yüzünde kralın adı bir kere yazılmışken mücadelenin bittiğinin gösterildiği arka yüzünde ise iki defa yazılmıştır. Bunun nedeni tam olarak bilinmemekle birlikte bir nevi kralın adının yüceltilmesi olarak yorumlanabilir. Devam eden görsellerin seyrine bakıldığında kralın hemen önünde yürümekte olan beş kişi görülmektedir. Bunlardan dördünün elinde bir çeşit sancak olarak ifade edebileceğimiz obje vardır. Bu da akla bir tören alayının tasvir edildiğini akla getirmektedir. Burada dikkat çeken ayrıntılardan biri de kralın hemen önündeki kişinin bir kadın olmasıdır. Bu figürün kadını temsil ettiği, geleneksel uzun saçlarından, göğsün şişkinliğinden ve yakadan bir ilmek düğümle bağlanan eteğe benzer giysi veya elbise giymiş olmasından anlaşılmaktadır der tarihçi Fairservis. Görseldeki kadının nasıl bir göreve veya sığata haiz olduğu bilinmemekle birlikte Narmer'in hemen önünde olması onun bir kraliçe olma ihtimalini düşündürmektedir⁶⁰. O belki de T. Wilkinson'un Narmer'in karısı olarak ismini verdiği kraliçe Neithhotep idi⁶¹. Bununla birlikte Eski Mısır tarihinde Hatşepsut örneğinde⁶² olduğu gibi *Narmer Paleti*'ndeki kadının kralın kızlarından biri olma ihtimali de vardır. Ayrıca Mısırlılar'ın kadına değer veren bir toplum olduğunun da göstergesidir bu tasvir. Nihai olarak paletin bu kısmındaki sahneler bir bütün olarak bakıldığında kralın Delta'daki düşmanlarıyla mücadelesinin son bulduğu, bir tören edasının sahneye hâkim olduğu, muzaffer Mısır kralının ölümsüzleştirildiği anlaşılmaktadır. Hemen önlerinde ise kesik başlarının ve cinsel organlarının ayaklarının arasına konulduğu uzanmış düşman birliklerinin cansız bedenleri bu sahneyi tamamlamaktadır. (Bkz.: Görsel 7)

⁵⁹ Fairservis Jr., "A Revised View of the Na'rmr Palette", 8.

⁶⁰ Fairservis Jr., "A Revised View of the Na'rmr Palette", 14.

⁶¹ Wilkinson, *Lives of the Ancient Egyptians*, 25.

⁶² Bkz: Cemal Yılmaz, "Hatşepsut: Naibelikten Firavunluğa Yürüyen Bir Kraliçe", *OANNES*, C. 2, sy. 2, 2020, 283.

Görsel 7: Paletin arka yüzündeki tasvirde kralın başında Aşağı ve Yukarı Mısır'ın egemeni olduğunu gösteren çifte tac vardır. En sağda ise başları kesilmiş düşman askerleri görülmüştür⁶³.

9. Gürz Sembolü

Narmer Paleti, Eski Mısır'ın tek bir kralın otoritesi altında birleştiğine dair bilgi vermesinin yanı sıra, erken dönemlerde savaşlarda kullanılan araç gereçler hakkında da önemli ayrıntıları barındırmaktadır. Bakıldığında *Narmer Paleti*'nin genel itibarıyla şiddet, acımasızlık, güç, otorite ve din gibi belli başlı kavramları vurgulayan imgelerle dolu olduğu görülmektedir. Paleti hazırlayan uzmanlar bütün bu unsurları itinalı bir biçimde yerleştirmişlerdir. Kedi balığı, keski, boğa, gürz, Horus ve Hathor bunlar arasında öne çıkanlardır.

Bu unsurların arasındaki gürz sembolü, papirüs halkına karşı verilen mücadelede kralın kullanmış olduğu silahlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Palette kralın elinde bir gürzle düşmana vururken gösterilmesi ve kaynaklardan da anlaşıldığı üzere ilerleyen dönemlerde tahta geçen firavunların gürz sembolüne önem vermesi bunun eski Mısır ideolojisinde ayrı bir yerinin olduğunu göstermektedir⁶⁴. Şunu da ifade etmek lazımdır ki *Narmer Paleti*'nin bulunduğu alanın yakınlarında özenle süslenmiş bir tören gürzü de ortaya çıkarılmıştır. Kaynaklarda bu gürzün Narmer'den kısa bir süre önce yaşamış olduğu düşünülen Akrep Kral'a ait olduğu konusunda ifadeler yer almaktadır.

Zikrolunan gürzün üzerinde yer alan tasvirlerde kral, bir sulama töreni gerçekleştirirken gösterilmiştir. Akrep Kral gibi tarihin şafağına ait bir dönemden kalmış olan bu gürzün üzerindeki tasvirlerde kral refahın, bereketin ve istikrarın güvencesi olarak ön plandadır. *Narmer Paleti*'nde yer alan gürz ise daha çok güç ve iktidarla ilişkilendirilmiştir⁶⁵. Öte yandan *Narmer Paleti*'nin ön yüzündeki tasvirlerde gürzün kralın sağ elinde ve bir düşmana vurmak için havaya kaldırılmış vaziyette olduğunu görürüz. Bu sahnede Narmer önünde diz çökmüş düşmanına vurmak üzere adeta ölümsüzleştirilmiştir. Paletin arka yüzünde ise bir tören havasının hâkim olduğu görülmektedir. Ön yüzde düşmana vurulmak üzere havaya kaldırılan gürz bu defa kralın sol elindedir ve aşağıda durmaktadır. Bu iki tasvir arasındaki farklılık Delta Bölgesi'ndeki mücadelenin sona erdiğinin bir göstergesi olarak

⁶³ https://www.britishmuseum.org/collection/object/Y_EA35714 Erişim 13.01.2021

⁶⁴ Fairservis Jr., "A Revised View of the Na'rmer Palette", 1.

⁶⁵ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 76, 78.

değerlendirilebilir⁶⁶. Özetle en erken devirlerden itibaren güzrün Mısır kralî yetkisinin simgelerinden biri olduğu, törenlerde ve savaşlarda bunun krallar tarafından kullanıldığı, daha çok güçle ve hâkimiyetle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

10. Boğa ve Kedi Balığı Tasvirleri

Narmer Paleti'yle aynı döneme ait fildişinden mamul bir eser üzerinde kral, esirleri büyük bir sopayla döven, acımasız bir Nil kedibalığı olarak gösterilmiştir. Burada ileti çok açıktır: Kral yalnızca soyu ve liderlik vasıfları sayesinde ülkesini yöneten bir ölümlü değil, o aynı zamanda vahşi hayvanların gücünü ve acımasızlığını, kutsal yetkenin ona bahsettiği insanüstü güçler sayesinde şahsında toplayan kudretli biridir. Bu açıdan krallık yetkisinin doğayla ve kutsal varlıklarla ilişkilendirilerek halktan ayrı bir konuma yerleştirilmiş olduğu, böylece Mısır'ın ilk hükümdarlarının zamanında bile tanrısal bir statü elde etme gayesiyle hareket edildiği anlaşılmaktadır. Bu eğilimler *Narmer Paleti*'nde yüksek bir düzeyde olup ilerleyen süreçte de devam etmiştir. Hakikaten Narmer döneminden itibaren yapılan paletlerin kralın sınırsız gücünü ve kutsallığını ilan etmek için kullanılan önemli bir araca dönüşmüş olduğu ve bunlarda hayvan simgeselliğinin ön planda yer aldığı görülmektedir⁶⁷.

Narmer Paleti'nde öne çıkan hayvanlara bakıldığında burada kedi balığı, boğa ve şahinle karşılaşılmaktadır. Bilindiği gibi bu varlıkların üçü de saldırgan özellikler taşımaktadır. Bilhassa kedi balığı ve şahin avlarına karşı acımasızlıklarıyla tanınmışlardır. Bununla birlikte şahinin Horus'la ilişkili olması saldırganlığının yanında ona kutsal bir nitelik de yüklemiştir. Boğanın ise saldırganlığının yanı sıra kralın gücünü ve fethetme başarısını yansıtan bir unsur olarak öne çıkarılmış olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim boğa paletin arka yüzünün en alt kısmında bir düşmanı ayakları altında ezerken ve bir kaleyi yıkmak üzereyken gösterilmiştir. Burada düşmanı boynuzlayan boğa aslında kralla özdeşleştirmiştir. Bunun yanında Eski Mısır'da boğaya bir kutsallık atfedildiği de bilinmektedir. Öte yandan hanedanlık öncesi paletlerdeki hayvan figürleri arasında boğadan başka aslan ve akrep unsurlarına da yer verildiği bilinmektedir⁶⁸. Aslan ve akrep imgelemine sonraki dönemlerde pek fazla yer verilmezken boğa uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir. Örneğin Yeni Krallık Dönemi firavunları "güçlü boğa" veya "horus'un güçlü boğası" unvanlarını kullanmışlardır⁶⁹. Boğanın farklı zaman ve coğrafyalarda çeşitli toplumlar tarafından tanrısal güçle ilişkilendirildiği de bilinmektedir⁷⁰. *Narmer Paleti*'nde boğanın kendisinden başka kralın tasvirinde arkasında bir boğa kuyruğunun takılı olması da göze çarpan önemli bir detaydır. Kralın boğa kuyruğunu taşıması hayvancılıkla geçinen bir topluluğun lideri olunduğunun bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bu simgeye paletin her iki yüzünde de yer verilmesi Mısırlıların tarıma ve hayvancılığa verdiği önemi göstermesi açısından ehemmiyet taşımaktadır⁷¹.

⁶⁶ Fairservis Jr., "A Revised View of the Na'rmr Palette", 1.

⁶⁷ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 69, 70.

⁶⁸ Kemp, *Ancient Egypt Anatomy of a Civilization*, 53; Stephen Quirke, *Exploring Religion in Ancient Egypt*, Wiley Blackwell: 2015), 31, 32.; Lurker, *The Gods and Symbols of Ancient Egypt an Illustrated Dictionary*, 35.

⁶⁹ Lurker, *The Gods and Symbols of Ancient Egypt an Illustrated Dictionary*, s. 36; Michael Rice, *Egypt's Making The Origins of Ancient Egypt 5000-2000 BC*, (Routledge: 2003), 111.

⁷⁰ Boğa tanrı ilişkilendirilmesine dair bkz: Savaş Özkan Savaş, "Hititlerde "Fırtına Tanrısı" ile 'Boğa Kültü' Üzerine Bazı Gözlemler Ve Yorumlar", *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 5, sy. 1 (Nisan 2002), 97-170; Murat Karasalihoğlu, "Paphlagonia'da Zeus Kültü ve Boğa Bağlantısı". *Cedrus X*, 2022, 165-190.

⁷¹ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 71.

11. Beyaz ve Kırmızı Taç

Eski Mısır'da firavunların kullandığı özel nesneler vardı. Taç, tören elbiseleri, yelpaze, takma sakal bunlardan bazılarıdır. Bu unsurların her birinin çok önemli oldukları açıktır. Ancak burada kralî gücü ve bu makamın sahibini temsil etmesi açısından en önde gelenin taç olduğu herkesçe malumdur. Tacın siyasi olduğu gibi dini bir anlam taşıdığı da kaynaklarda ifade edilmektedir. Dini bir mahiyet yüklemek için taca bir boğa boynuzu veya çift devekuşu tüyü takılması yeterliydi. Bu şekilde tahtta oturan kişi kendini Ra'ya yaklaşıtıyordu. Eğer bunu yapan bir kraliçe ise onlar da Hathor veya İsis'le özdeşleştirilmiş oluyordu⁷².

Görsel 8: Eski Mısır'da Beyaz (solda) ve Kırmızı (sağda) tacın rölyeflerde gösterilmiş hali⁷³.

Narmer Paleti'ndeki kral tasvirlerinden Eski Mısır firavunlarının erken zamanlardan itibaren taç kullanmış oldukları anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere Eski Mısır, Aşağı ve Yukarı Ülke şeklinde iki bölgeye ayrılıyordu ve Mısır elitleri bu iki idari bölgeyi kırmızı ve beyaz taçla özdeşleştirmişlerdir. Beyaz taç Yukarı Mısır'a karşılık gelirken, kırmızı taç Aşağı Mısır'ı temsil etmekteydi⁷⁴. Bununla birlikte iki tacın kombine edilerek "çifte taç" şeklinde kullanıldığı da olmuştur. Böylece tahtta oturan kişi her iki ülkenin de egemeni olduğunu ifade etmiş oluyordu. Bunun kullanımını ise 1. Hanedan'ın ortalarından itibaren yaygın bir biçimde görmekteyiz⁷⁵.

Paleti bakıldığında Narmer'in düşmana vururken tasvir edildiği sahnede başında Yukarı Mısır'ı temsil eden bir "beyaz taç"⁷⁶ olduğu görülür. Kralın tam karşısında ise Horus'u temsil eden Şahin durmaktadır. Horus Şahini de bir düşmanın kesik başını tutmaktadır. Bu sahnede muhtemelen vurgulanmak istenen şey şuydu: Kral, tanrısı Horus'un sayesinde birbiri ardınca düşmanlarını alt etmiş ve Aşağı Mısır'a egemen olmuştur. Esasında paleti bir bütün olarak bakıldığında genel anlamda verilmek istenen mesajın tam olarak da bu olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür⁷⁷.

⁷² Toby Wilkinson, *The Thames & Hudson Dictionary of Ancient Egypt*, (Thames & Hudson: 2005), 59.

⁷³ <https://www.ees.ac.uk/resource/the-royal-crowns-of-egypt.html> Erişim 19.02.2024

⁷⁴ Fassone ve Ferraris, *Egypt Pharaonic Period*, 2007, s. 13; Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 41, 278.

⁷⁵ Wilkinson, *The Thames & Hudson Dictionary of Ancient Egypt*, 59.

⁷⁶ Bkz: Görsel 2.

⁷⁷ Neil Morris, *Art and Civilization Ancient Egypt*, (Peter Bedrick Books: 2000), 7.; James, *A Short History of Ancient Egypt From Predynastic to Roman Times*, 28, 29; Katja Goebis, "Kingship", *The Egyptian Worlds*, Toby Wilkinson (Ed.), (Routledge: 2007), 277.

Paletin diğer yüzüne bakıldığında ise Narmer bu kez “kırmızı taç⁷⁸” giymiştir ve önünde yüksek rütbeli olduğu aşikâr olan görevlileri eşliğinde yürürken gözükmetedir. Bu kez bir önceki sahnede başları kesilmiş olan düşmanlarına doğru bir tören edasıyla yürümektedirler. Altta ise sanki dinozorlar çağından gelmiş gibi bir izlenim uyandıran uzun boyunlu, aslan başlı varlıklar vardır. Her birinin boynunda iki görevli tarafından tutulmakta olan ipler vardır. Burada doğanın en güçlü ve yırtıcı varlıklarından olan aslanın resmedilmiş olması ve bunların kralın görevlileri tarafından kontrol altında tutularak gösterilmesi Narmer’in gücüne yapılan bir atıf olmalıydı. Kuvvetle muhtemeldir ki kontrol altına alınmış olan bu aslan başlı iki efsanevi varlıkla Aşağı ve Yukarı Mısır’a egemen olunduğunun mesajı verilmekteydi. Böylece başında iki ülkeyi temsil eden kırmızı ve beyaz tacı takmış olan Narmer hem doğaya hem de iki ülkeye egemen olan bir kişi olarak öne çıkmaktaydı⁷⁹.

12. Esirler/Düşmanlar

Paletin ön yüzünde yer alan sahneye bakıldığında Narmer’in bir esire diz çöktürmüş ve ona vurmak üzereyken ölümsüzleştirilmiş olduğunu görürüz. Esirin hemen yanında hiyerogliflerle bir yazı vardır ve uzmanlar bunu “wash” olarak okumuşlardır. Kaynaklarda bu ismin esirin adı olduğuna dair bazı tahminler vardır ancak daha makul olduğu düşünülen başka bir görüşe göre ise bu ismin yazılı olduğu işaretler Narmer’in ele geçirdiği kentin ismidir⁸⁰.

Paletteki düşmanlara detaylı bir biçimde bakıldığında Narmer’in onları yalnızca yenmediği aynı zamanda bu insanlara son derece aşağılayıcı bir biçimde davrandığı da anlaşılmaktadır. Hakikaten paletin arka yüzünde cinsel organları ve kafaları kesik vaziyette sıralanmış on kişi Narmer’in önünde yere yatırılmıştır. Kurbanların başları ve cinsel organları ayaklarıyla yer değiştirmiştir; yalnızca bir ölünün erkekliğini korumasına izin verilmiştir. Bunun da neden yapıldığı bilinmemektedir. Olabildiğince rahatsız edici olan bu sahneden, Narmer’in zamanında Mısırlıların yendikleri düşmanları bu şekilde aşağıladıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tutum sonraki dönemlere de sirayet etmiş ve uygulanmaya devam edilmiştir⁸¹. Bununla birlikte paletteki düşman askerlerinin toplam sayısının on dört olduğunu da ifade etmekte fayda olacaktır. Yapılan tasvirlerdeki her ayrıntının bir anlam ifade ettiği düşünüldüğünde bu sayının da bir manaya karşılık geldiği çok kuvvetli bir ihtimaldir. Bu bağlamda Narmer’in on dört düşman topluluğuyla savaşmış olduğu şeklinde bir çıkarımda bulunabiliriz.

13. Uzun Boyunlu Varlıklar

Palette dikkat çeken en önemli ayrıntılardan biri de hiç şüphesiz yularları iki kişinin elinde olan uzun boyunlu iki mitolojik varlıktır. Boyunları birbirine dolanmış şekilde tasvir edilen bu yılan ve leopar/aslan karışımındaki varlıkların Mısır kökenli olmadığı, Eski Mezopotamya uygarlığının temellerini atan Sumerler’e ait oldukları ifade edilmiştir. Bu da Eski Mısırlılar ve Sumerler’in çok uzak geçmişte etkileşim içerisinde olduklarını, yoğun bir kültür alışverişinde bulunduklarını göstermektedir. *Narmer Paleti*’nde yer alan bu detay iki medeniyet merkezi arasındaki ilişkiyi ortaya koymasından ötürü ayrı bir önem taşımaktadır⁸². Aşağıdaki tabloda

⁷⁸ Bkz: Görsel 2.

⁷⁹ Morris, *Art and Civilization Ancient Egypt*, 7; Christine Price, *Made in Ancient Egypt*, (E. P. Dutton: 1970), 23.

⁸⁰ Kemp, *Ancient Egypt Anatomy of a Civilization*, 42.

⁸¹ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 78.

⁸² Andre Parrot, *Sumer: The Dawn of Arts*, (Golden Press: 1961), 80; Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 69, 70.

yer alan Sumer kökenli uzun varlıkların *Narmer Paleti*'nde yer alanlarla ne denli benzediğine bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılacaktır.

Görsel 9: Solda *Narmer Paleti*'nde yer alan uzun boyunlu varlıklar, sağda ise Eski Mezopotamya'da Sumer kökenli varlıkların yer aldığı silindirik mühür yer almaktadır. İki görsel incelendiğinde neredeyse aynı oldukları göze çarpar. Bu durum iki medeniyet merkezi arasında uzak geçmişte bir kültür alışverişinin olduğunu düşündürmektedir. Bu tablo yazının icadında da iki toplumun etkileşim içerisinde olduklarına dair ihtimalleri akla getirmektedir⁸³.

Mısır ve Sumer medeniyetleri arasında tarihin henüz şafağı olarak ifade edebileceğimiz bir dönemde gerçekleşen kültür alışverişi sonrasında Mısır elitlerinin uzun boyunlu bu varlıkları bir çeşit kraliyet imgesi olarak kullandığına dair tahminlerde bulunulmuştur. Ancak bu tasvirlerin kısa zamanda Mısır ikonografisinden kaybolmuş olması yapılan tahminleri ortadan kaldırmıştır. Hakikaten var olan kayıtlardan ilerleyen süreçte Mısırlılar'ın bunlara yer vermedikleri anlaşılmaktadır. A. Scharff gibi bilim insanları ise konuyu farklı bir boyuta taşımak suretiyle Mısır hiyerogliflerinin Sumer resim yazısından⁸⁴ ilham alınarak ortaya çıktığını dile getirmiştir. Scharff'ın bu fikirde olmasında kuvvetle muhtemel uzun boyunlu varlıkların tasvir edildiği *Narmer Paleti* gibi eserler de etkili olmuştur⁸⁵. Bununla birlikte bilim insanları yazıyı bulmanın övgüsünün Mısırlılar'a mı yoksa Sumerler'e mi ait olması gerektiği konusunda hemfikir değillerdir. Mevcut olan düşüncelere bakıldığında Mezopotamya'nın, özellikle de bölgenin güneyindeki Uruk kentinin bu övgüye daha çok uygun görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu da yazının Eski Mısır'a büyük ihtimalle ülkenin birleşmesinden önceki bir zaman diliminde Mezopotamya etkileriyle birlikte gelmiş olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Bu noktada T. Wilkinson yazı sisteminin kendisinin değil, bir kavram olarak Mısır'a gelmiş olduğunu ifade etmiştir⁸⁶. Wilkinson'dan başka E. Hornung da Mısırlılar'ın çok erken zamanlarda Mezopotamya ile ilişkilerinin olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla yazının doğuşuyla alakalı olarak bir etkileşim yaşandığı olasıdır. Bununa birlikte Hornung'un eserinde MÖ 4. binyılda Nil ile Kızıldeniz arasında yer alan doğu çölündeki taş ocaklarına Kral Narmer döneminde keşif seferleri düzenlendiği, Filistin'de Narmer'in adının yazılı olduğu çömlek parçalarının bulunduğu, Mısır'ın bu erken dönemlerden itibaren Yakındoğu'nun önemli merkezleriyle ticari ilişkilere girdiği ifade edilmiştir. O ayrıca tarih öncesi dönemde veya yazının henüz yeni ortaya çıktığı bir süreçte kurulan Mısır-

⁸³ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/Narmer_Palette.jpg Erişim 21.1.2024.

⁸⁴ Yazı ilk önce resimler şeklinde ortaya çıkmış daha sonra sadeleşerek çivi şeklindeki hece işaretleri halini almıştı. L. Gürkan Gökçek, *Asurlular*, (Bilgin Kültür Sanat Yayınları: 2015), 24.

⁸⁵ Lurker, *The Gods and Symbols of Ancient Egypt an Illustrated Dictionary*, s. 19; Smith, 1965, xxix; Fassone ve Ferraris, *Egypt Pharaonic Period*, 2007, 13.

⁸⁶ Wilkinson, *The Rise and fall of Ancient Egypt*, 84.

Mezopotamya ilişkilerinin en bariz göstergesinin *Narmer Paleti*'ndeki uzun boyunlu efsanevi yaratıkların olduğunu vurgulamıştır⁸⁷. Son olarak M. Rice da *Narmer Paleti*'ndeki uzun boyunlu varlıkların Mısırlılar tarafından Mezopotamya'dan ilham alınmış olabileceğini ifade etmiştir⁸⁸. Sonuç olarak diyebiliriz ki yazı her iki toplumda birbirine çok yakın bir dönemde ortaya çıkmıştır. Net bir bilgi olmasa da Mısır'ın Sumer'den aldığı kültür bakiyelerinden hareketle yazıyı da örnek aldığı ifade edilebilir. Burada dikkat çeken husus Eski Mısır'ın birliğinin timsali olan *Narmer Paleti* gibi bir eserden Mısır'ın Sumer ile ilişkilerine dair bir bilginin yer almasının önem arz ediyor olmasıdır.

Sonuç

Eski Mısır tarihçileri krallığın ve ardından kraliyet gücünün kurulmasını Menes adlı efsanevi bir liderin eylemlerine bağlamışlardır. Öyle ki bu ilişkinin varlığına dair ilk kayıtlar rahip Manetho'nun anlatımlarına kadar geriye gitmektedir. Hakikaten Eski Mısır'ın kurucu liderinin başka bir deyişle Aşağı ve Yukarı Mısır'ı tek çatı altında birleştiren kişinin Menes olduğunu ifade eden ilk tarihçi Manetho'dur. Anlaşıldığına göre Menes, ülkenin birliğini tesis ettikten sonra başkenti Memphis olarak belirlemiş, Aşağı ve Yukarı Mısır topraklarının vilayetlere bölünmesini sağlamış, *Nomos* adı verilen bu idari birimleri oluşturarak merkeze bağlı güçlü bir bürokrasi ağı tesis etmiştir. Öte yandan bir tarım ülkesi olan Mısır için hayati önem taşıyan büyük ölçekli bir sulama sistemi geliştirmeyi de ihmal etmemiştir. Bunlar Mısır'ın efsanevi lideri Menes'e atfen aktarılanlardır. Dolayısıyla Eski Mısır'ın onun liderliğinde teşkilatlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Mısır medeniyetinin henüz şafağında önemli başarılarla imza atan Menes, günümüz tarihçileri tarafından *Narmer Paleti*'nde tasvir edilen kral ile özdeşleştirilmiştir. Literatüre dair kaynakların ekserisi Menes = Narmer şeklinde bir çıkarımda bulunmuşlardır. Bunların az bir kısmında ise Menes'in Aha olabileceğine ilişkin ifadelerle karşılaşılmuştur. Ancak bunlardan birinci seçeneğin en azından yazılı ve görsel kanıtlara dayanmasına bağlı olarak daha çok ön plana çıkarılmış olduğu anlaşılmaktadır. Narmer ile Menes'in aynı kişi olduğunu ifade eden bilim insanları iki ismin aynı kralın farklı adları olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu noktada Menes'in onun doğum adı, Narmer'in ise Horus adı olduğu yönünde bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmamıza konu olan *Narmer Paleti* düşmanlarını bozguna uğrattıktan sonra Mısır'ın ilk kralı olduğunu ortaya koymak amacıyla Kral Narmer tarafından yaptırılmış bir zafer abidesi olarak nitelendirilebilir. Bu açıdan bilim insanları palet üzerindeki hiyerogliflerin ve görsellerin her birerinin ustaca seçilmiş ayrıntılar olduğunu ifade etmişlerdir. Hakikaten çalışma boyunca ortaya koyduğumuz tasvirler ve bunlarda vurgulanan düşünceler paletin her ayrıntısının itinayla seçildiğini ve Mısır'ın en erken dönemlerden beri krallık ideolojisine ve bunun yanında dini arka plana oldukça önem verildiğini ortaya koymaktadır. Burada ülkenin birliğini temsil eden en önemli simgenin kırmızı ve beyaz taç olduğu vurgulanmıştır. Paletin ön yüzünde beyaz tacı takan Narmer mücadelenin neticelendiğine dair görsellerin yer aldığı arka yüzünde çifte taçla gösterilmiştir. Bu, ülkenin birliğinin sağlandığının en açık ifade şekli olarak bilinmektedir.

Paletin incelenmesinden çıkan neticeler arasında en çok öne çıkanlardan biri de hiç şüphesiz düşmanlarına karşı oldukça acımasız davranan güçlü bir kral vurgusudur. Bu imajın oluşturulmasında Narmer'in elinde bulunan gürz sembolü en temel unsur olarak

⁸⁷ Hornung, *Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi*, 14.

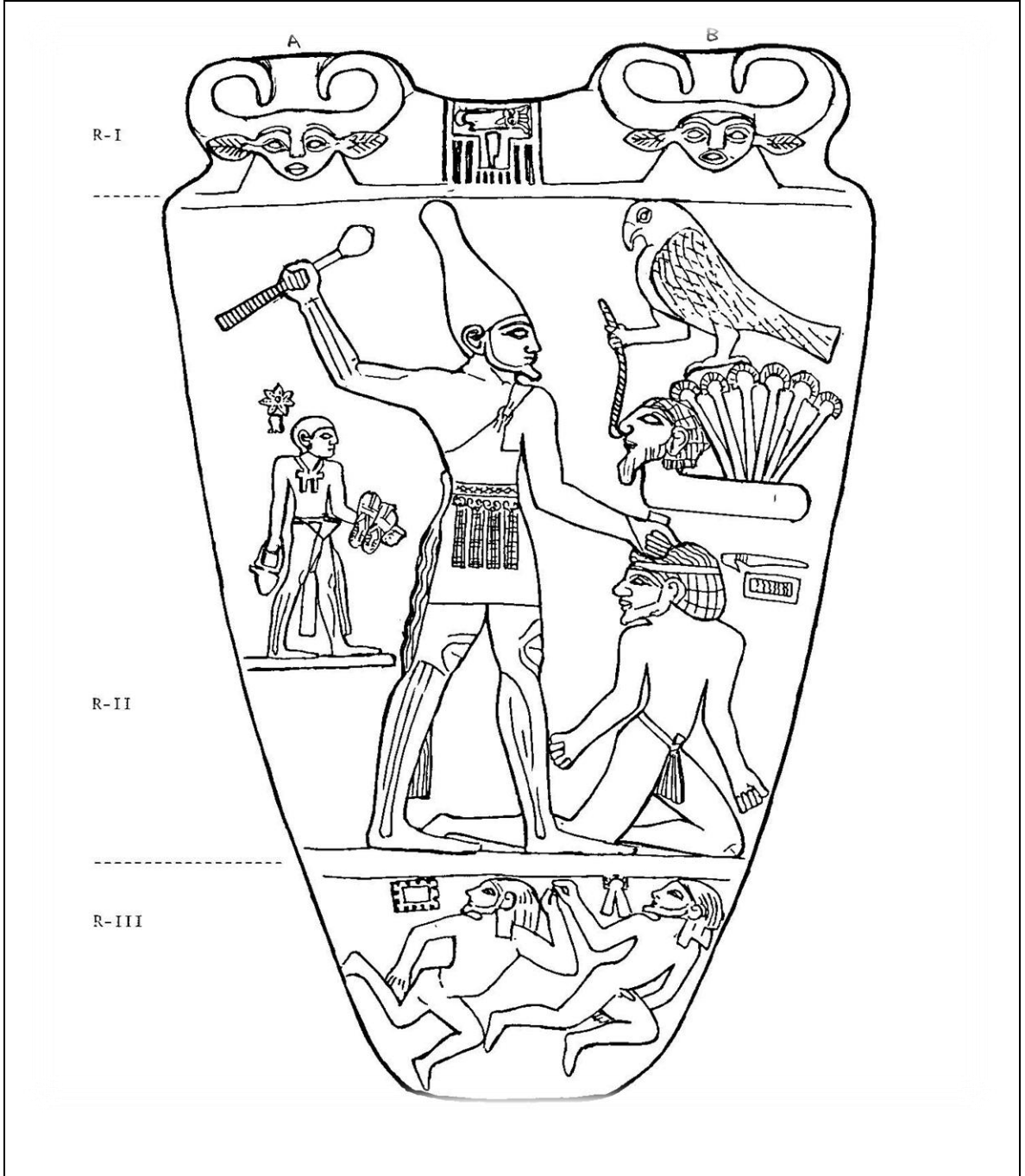
⁸⁸ Rice, *Egypt's Making The Origins of Ancient Egypt 5000-2000 BC*, 106-107.

değerlendirilebilir. Ayrıca kralın isminin yazılmasında kullanılan kedi balığı ve keski görselleri de bunu destekleyen en önemli hiyerogliflerdendir. Bunların yanında mücadelenin sona erdiğinin anlatıldığı paletin arka yüzünde başları ve cinsel organları kesik düşman askerleri otoritenin gücünü ve acımasızlığını yansıtmaktadır. Palette anlatılan bütün olay örgüsü Eski Mısırlılar'ın Hathor ile Horus adı verilen kutsallarının gözetimi ve liderliğinde yapılmış izlenimi vardır. Özellikle paletin her iki yüzünün en üst kısmında yer alan Hathor'un bu dönemde daha çok ön planda olduğunu ifade edebiliriz.

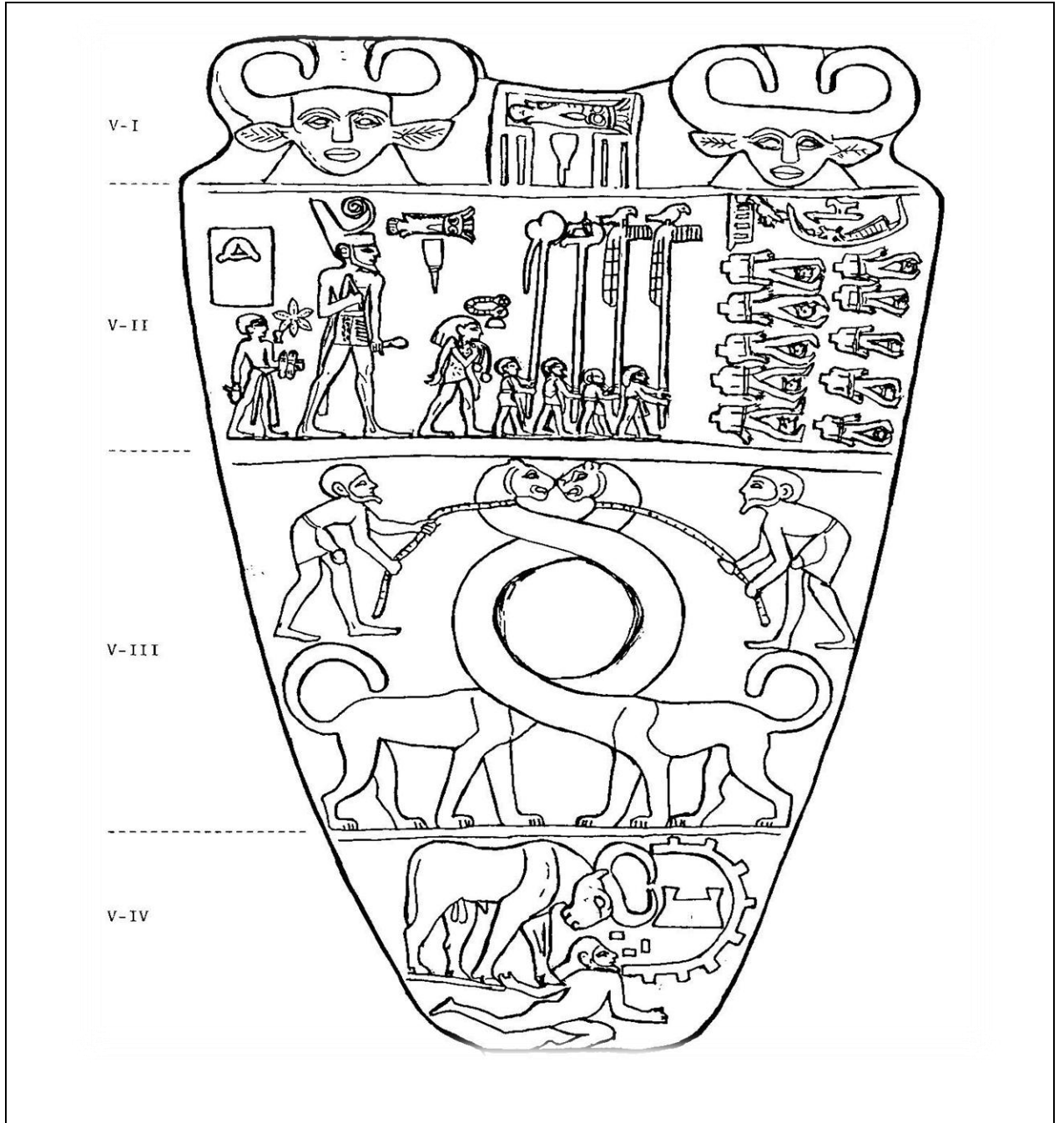
Palette yer alan en önemli detaylardan biri de kralın yanında yer alan yakın adamlarıdır. Bunlar arasında ise özellikle Narmer'in hemen önünde yürüyen bir kadın dikkat çekmektedir. Bu detay en erken devirlerden itibaren Eski Mısır'da kadına verilen değeri ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Bu kişinin kimliği konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır ancak bir kraliçe veya prenses olduğuna dair şüphe yoktur. Ülkenin birliğinin tesis edilmesini anlatan ikonik bir çalışmada tasvirinin yer alması bu kişinin mücadeleye fiilen katılmış olma ihtimalinin çok yüksek olduğunu göstermektedir. Eski Mısır tarihinde bunun örnekleri çoktur. Örneğin Yeni Krallık Devri'nde Mısır tahtına çıkan Hatşepsut babasıyla askeri seferlere katılmıştı. Bu vesileyle Narmer Paleti'nde yer alan kadının Eski Mısır'da seferlere katılan kraliçe/prenseler konumundaki kişilerin bilinen ilk örneği olduğunu ifade edebiliriz.

Palette en çok dikkat çeken detaylardan birinin de uzun boyunlu varlıklar olduğunu ifade etmek mümkündür. Kaynakların verdiği bilgiler bunların Sumer kökenli olduğu yönündedir. Narmer Paleti'nde bu tasvirlerin yer edinmiş olması Sumerliler ile Mısırlılar arasında çok erken zamanlarda bir etkileşim yaşandığını göstermektedir. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus Mısır ve Sumer etkileşiminin yazının yeni icat edildiği bir süreçte gerçekleşmiş olmasıdır ki bazı tarihçiler buna bağlı olarak yazının Asya kökenli oldukları tahmin edilen Sumerliler tarafından Mısır'a getirilmiş olabileceği yönünde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu konuda bir fikir birliği olmasa da Sumerliler'in ve Mısırlıların birbirini etkilemiş olması en azından ihtimaller dâhilinde düşünülebilir.

Ekler

Ek 1: Paletin ön yüzünün röprodüksiyonu. (Fairervis Jr., "A Revised View of the Na'armr Palette", s. 2.)

Ek 2: Paletin arka yüzünün röprodüksiyonu. (Fairservis Jr., "A Revised View of the Na'rmer Palette", s. 2.)

Kaynaklar

- Andre Parrot, *Sumer: The Dawn of Arts*. Golden Press, 1961.
- Bestock, Laurel, "Early Dynastic Egypt", *The Oxford History of the Ancient Near East, Volume 1: From the Beginnings to Old Kingdom Egypt and the Dynasty of Akkad*, Editörler K. Radner, N. Moeller, D. T. Potts, , 245-315. Oxford University Press, 2020.
- Budge, E. A. Wallis, *The Dwellers On The Nile The Life, History Religion and Literature of the Ancient Egyptians*. Dover Publications, 1977.
- Ceram, C. W., *Gods, Graves and Scholars The Story of Archeology*. Bantam Books, 1980.
- Christine Price, *Made in Ancient Egypt*. E. P. Dutton, 1970.
- Clayton, Peter A., *Chronicle of the Pharaohs the Reign- by-Reign Record of the Rulers and Dynasties of Ancient Egypt with 350 Illustrations 130 in Color*. Thames & Hudson. 2001.
- David, A. Rosalie, *The Ancient Egyptians Religious Beliefs and Practices*. Roudedge & Kegan Paul, 1982.
- Douglas Brewer, J. ve Emily Teeter, *Egypt and the Egyptians*. Cambridge University Press, 1999.
- Dreyer Günter, "Narmer", *The Encyclopedia of Ancient History, The Encyclopedia of Ancient History*, Editörler Roger S. Bagnall, Kai Brodersen, Craige B. Champion, Andrew Erskine, and Sabine R. Huebner, , 4698-4699. Blackwell, 2013
- Fassone, Alessia ve Ferraris, Enrico, *Egypt Pharaonic Period*. University of California Press, 2007.
- Gardiner, Sir Alan Henderson, *Egyptian Grammar*. Griffith Institute Publications, 1957.
- Goebis, Katja, "Kingship", *The Egyptian Worlds*, Editör Toby Wilkinson, 275-295. Routledge, 2007.
- Goedicke, Hans, "Narmer", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 1995, Vol. 85 (1995): 81-84.
- Herodotos, *Tarih*. Çeviren M. Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Hornung, Erik, *Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi*. Çeviren. Z. Aksu Yilmazer, Kabalcı Yayınları, 2004.
- James, TGH., *A Short History of Ancient Egypt From Predynastic to Roman Times*. Librairie du Liban Publishersi, 1995.
- https://www.britishmuseum.org/collection/object/Y_EA35714. (29.01.2024.)
- <https://www.ees.ac.uk/resource/the-royal-crowns-of-egypt.html>. (19.02.2024.)
- James, TGH., *An introduction to Ancient Egypt*. British Museum Publications, 1979.
- Jr., W. A. Fairservis, "A Revised View of the Na'mr Palette", *Journal of the American Research Center in Egypt*, Vol. 28, (1991): 1-20.
- Kamil, J., *The Ancient Egyptians How They Lived and Worked*. Dufour Editions, 1977.
- Karasalihoğlu Murat, "Paphlagonia'da Zeus Kültü ve Boğa Bağlantısı". *Cedrus X*, (2022): 165-190.
- Kemp, Barry J., *Ancient Egypt Anatomy of a Civilization*. Routledge, 1999.
- Knapp, Ron, *Tutankhamen And The Mysteries Of Ancient Egypt*. Julian Messner, 1979.
- Köhler, Christiana, "Prehistoric Egypt", *The Oxford History of the Ancient Near East, Volume 1: From the Beginnings to Old Kingdom Egypt and the Dynasty of Akkad*, Editörler K. Radner, N. Moeller, D. T. Potts, 95-162. Oxford University Press: 2020.
- Gökçek, L. Gürkan, *Asurlular*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015.
- Levy, Thomas E., Brink, Edwin C. M. Van Den., Goren, Yuval and Alon, David, "New Light on King Narmer and the Protodynastic Egyptian Presence in Canaan", *The Biblical Archaeologist*, Vol. 58, No. 1 (Mar., 1995): 26-35.
- Lurker, Manfred, *The Gods and Symbols of Ancient Egypt an Illustrated Dictionary*. Thames and Hudson, 1980.

- Memiş, Ekrem, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*. Ekin Kitabevi, 2006.
- Mertz, Barbara, *Temples, Tombs, and Hieroglyphs: A Popular History of Ancient Egypt*. Peter Bedrick Books, 1978.
- Millet, N. B., "The Narmer Macehead and Related Objects", *Journal of the American Research Center in Egypt*, 1990, Vol. 27 (1990): 53-59.
- Morris, Neil, *Art and Civilization Ancient Egypt*. Peter Bedrick Books, 2000.
- O'Brien, A. A. ve O'Brien, Alexandra, "The Serekh as an Aspect of the Iconography of Early Kingship", *Journal of the American Research Center in Egypt*, Vol. 33, (1996): 123-138.
- Price, Bill, *Tutankhamun Egypt's Most Famous Pharaoh*. Pocket Essentials, 2007.
- Rathbone, Dominic, *Civilizations of The Ancient World A Visual Sourcebook*, Thames & Hudson, 2009.
- Renee, Friedman, "Hierakonpolis", Editörler Roger S. Bagnall, Kai Brodersen, Craige B. Champion, Andrew Erskine, and Sabine R. Huebner, 3202-3207. *The Encyclopedia of Ancient History*, Blackwell: 2013,
- Rice, Michael, *Egypt's Making The Origins of Ancient Egypt 5000-2000 BC*. Routledge, 2003.
- Sabbhy, Lisa K., *Kingship, Power and Legitimacy in Ancient Egypt From the Old Kingdom to the Middle Kingdom*. Cambridge University Press, 2021.
- Savaş Özkan Savaş, "Hititlerde 'Fırtına Tanrısı' ile 'Boğa Kültü' Üzerine Bazı Gözlemler ve Yorumlar", *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 5, sy. 1 (Nisan 2002): 97-170.
- Sewell, Barbara ve Lynch Patrick, *The Story of Ancient Egypt*. St. Martin's Press, 1960.
- Shaw, Ian ve Nicholson, Paul, *Princeton Dictionary of Ancient Egypt*. Princeton University Press, 2008.
- Silverman, David R., *Ancient Egypt*. Oxford University Press, 1997.
- Smith, William Stevenson, *Ancient Egypt as Represented in the Museum of Fine Arts*. Boston, Boston Museum of Fine Art, 1996.
- Smith, William Stevenson, *Interconnections in the Ancient Near East. A Study of the Relationships Between the Arts of Egypt, the Aegean, and Western Asia*. Yale University Press, 1965.
- Stephen Quirke, *Exploring Religion in Ancient Egypt*. Wiley Blackwell, 2015.
- Tallet Pierre, "Egypt's Old Kingdom in Contact with the World", *The Oxford History of the Ancient Near East, Volume 1: From the Beginnings to Old Kingdom Egypt and the Dynasty of Akkad*, Editörler K. Radner, N. Moeller, D. T. Potts, 397-458. Oxford University Press: 2020.
- Waddell, William Gillan, *Aegyptiaca, Manetho, with an English Translation*. Harvard University Press, 1964.
- White, J. E. Manchip, *Ancient Egypt Its Culture and History*. Dover Publications 1970.
- Wilkinson, Toby, "What A King Is This: Narmer and The Concept of the Ruler", *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 86 (2000): 23-32.
- Wilkinson, Toby, *Lives of the Ancient Egyptians*. The Thames & Hudson, 2019.
- Wilkinson, Toby, *M.Ö. 3000'den Kleopatra' ya Bir Uygarlığın Tarihi*. Çeviren Ü. H. Yolsal, Say Yayınları, 2013.
- Wilkinson, Toby, *The Rise and Fall of Ancient Egypt*. Random House, 2010.
- Wilkinson, Toby, *The Thames & Hudson Dictionary of Ancient Egypt*. Thames & Hudson, 2005.
- Yadin, Yigael, "The Earliest Record of Egypt's Military Penetration into Asia? Some Aspects of the Narmer Palette, the 'Desert Kites' and Mesopotamian Seal Cylinders", *Israel Exploration Journal*, (1955), Vol. 5, No. 1 (1955): 1-16.
- Yılmaz, Cemal, "Hatşepsut: Naibelikten Firavunluğa Yürüyen Bir Kraliçe", *OANNES*, C. 2, sy. 2, (2020): 277-300.

Summary

In this study, the Narmer Palette, found in the region called Nekhen in Ancient Egypt, was examined. As a result of the excavations in this region, many ancient artifacts have been unearthed, but among these, the Narmer Palette has a special importance. This importance arises from the depiction of the unification process of Lower and Upper Egypt in the palette. King Narmer, who gave his name to the palette, is mentioned in the literature as the person who unified Ancient Egypt. The name of this mighty king is written with a harpoon and a chisel, symbols of power and authority.

Narmer, a member of the Harpoon Nome, united the kingdoms of Lower and Upper Egypt and made Ancient Egypt an independent state. Before this, there was a fragmented structure in the country and there were internal struggles. Narmer, the king of Upper Egypt, conquered the Delta Region in the late 4th millennium BC and he gathered Egypt politically under one roof. This new structure was named Kemet and Narmer became its first pharaoh. Thus, the "0th Dynasty" or "Predynastic Period" in Ancient Egyptian History was started. Manetho, a priest in Ancient Egypt, states in his study that the first pharaoh of Egypt was Menes. Due to the lack of definitive archaeological evidence or data supporting the existence and actions of Menes, some scholars have proposed that he may be a **mythical figure**. However, with the discovery of the Narmer Palette, scientists have come to believe that Menes and Narmer may be the same person.

Narmer Palette is dated to the Early Dynastic Period (3100-2686 BC) of Ancient Egyptian history. During this period, writing had just emerged, and the Egyptian elite used writing to record the most important things. Undoubtedly, economic and administrative matters were among the first areas where writing was used. The immortalization of the king's name was among these, and the Narmer Palette was perhaps one of the earliest examples in this regard. The stories told on the palette were king-centered. A powerful king with an athletic body, his most loyal soldiers and a princess/queen were striking. There were depictions of the struggle that took place on both sides. On one side of the palette, Narmer, with a mace in his hand, is immortalized as he strikes his kneeling enemy.

To the far right of this scene, which gives the impression of a ceremonial procession, are enemy soldiers with their heads and genitals cut off. What is striking here is that the king and the princess are depicted larger than the others. Of course, the largest was the king himself, the holder of power and authority. As can be understood from this side of the palette, the war is over and the unity of the country has been achieved. Narmer, who is at the center of the scene, wears the double crown, which is the symbol of the country's unity. In the middle of this part of the palette, which is divided into three, two long-necked beings stand out, as if they have come from a mythological world. Similar creatures are also found among the Sumerians, the architects of Mesopotamia. At this point, it is understood that there was a cultural exchange between the two civilizations. Scientists had stated that writing may have also been involved in this interaction. In a period that can be described as the dawn of history, a cultural exchange took place between the Egyptian and Sumerian civilizations. It has been suggested that the Egyptian elites used these long-necked beings as a symbol of royalty after this exchange. However, the disappearance of these depictions from Egyptian iconography within a short period of time has disproven these assumptions. It is evident from existing records that the Egyptians did not include them in later works. Scholars like A. Scharff have taken the issue to a different level by suggesting that Egyptian hieroglyphics were inspired by Sumerian pictographic writing. Scharff's belief was likely influenced by works like the Narmer Palette, which depicts long-necked beings. However, scholars disagree on whether the Egyptians or the Sumerians deserve credit for inventing writing. Based on current thinking, it seems that Mesopotamia, particularly the city of Uruk in the south of the region, is more deserving of this credit. This reinforces the idea that writing likely came to Ancient Egypt from Mesopotamia along with Mesopotamian influences before the country's unification.

At the bottom of the palette, a bull is shown crushing an enemy soldier under its feet. These and similar beings are interpreted as symbols of power, authority and domination and are identified with the king. Powerful animals like bulls and lions were used as symbols to represent the king's dominion over his enemies and nature. Such as depictions were frequently used in the Ancient Near Eastern states. By portraying themselves in a grandiose manner, the kings also implied that they were divine beings. Similar to the depictions of Akkadian king Naram-Sin. The depiction of the king in the Narmer Palette can also be evaluated in this way.